

tasavvur

tekirdag ilahiyat dergisi | tekirdag theology journal

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Aralık/December 2022, c. 8, s. 2: 915-958

**Okul Öncesi Öğretmenlerinin Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi Hakkındaki
Görüşleri Üzerine Bir Araştırma**
A Research on the Opinions of Pre-School Teachers about Religious
Education in Pre-School Period

Salih AYBEY

Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi ABD,
Associate Professor, Zonguldak Bülent Ecevit University,
Faculty of Theology, Department of Religious Education
salihaybey@beun.edu.tr.

ORCID: 0000-0002-8361-5793

DOI:10.47424/tasavvur.1159644

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 09 Ağustos / August 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 11 Ekim / October 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Aybey, Salih. "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Okul Öncesi Dönemde
Din Eğitimi Hakkındaki Görüşleri Üzerine Bir Araştırma". *Tasavvur - Tekirdağ
İlahiyat Dergisi* 8 / 2 (Aralık 2022): 915-958.
<https://doi.org/10.47424/tasavvur.1159644>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | [mailto: ilahiyatdergi@nku.edu.tr](mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr)

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.

CC BY-NC 4.0

Öz

Okul öncesi dönem, çocuğun karakterinin şekillendiği, bütün özellik ve yeteneklerinin oluşmaya başladığı ve bunların kullanılabilirdiği bir dönemdir. Eğitim insan içindir ve temel amacı insanın bütün yeteneklerini ortaya çıkararak geliştirmek ve duygularının sağlıklı bir şekilde doyurulmasına katkı sunmaktır. Çocukta doğuştan var olan yüce bir varlığa inanma duygusunun ortaya çıkarılması ve eğitilmesi de eğitimcinin görevidir. Bu itibarla çocuğun bütün gelişim alanları gibi, gelişimin ayrılmaz bir parçası olan dini gelişiminin de birlikte desteklenmesi, gelişimin “bütünlük” ilkesi bağlamında dikkat edilmesi gereken önemli bir husustur. Dolayısıyla okul öncesi dönemde diğer bilgi ve beceriler kadar din eğitimi de gereklidir. Çocuğun içinde bulunduğu gelişim dönemi özelliklerini dikkate alarak, çocuğa uygun yöntem ve teknikleri kullanarak verilecek din eğitimi, hayatı boyunca çocuğa katkı sağlayabilecektir. Burada önemli olan husus, verilecek olan bu eğitimin pedagojik olarak temellendirilmesi ve diğer bilim dallarının verilerinden yararlanılmasıdır. Ne var ki, ülkemizde okul öncesi döneme ait öğretim programlarında çocuğun dini gelişim alanlarını desteklemeye yönelik herhangi bir kazanım bulunmadığı gibi, çocukların sorduğu dini kavramlara dair sorulara verilen cevaplar dışında herhangi bir din eğitimi faaliyeti de yer almamaktadır. İşte bu çalışmada okul öncesi dönemde din eğitiminin gerekliliği, önemi, muhtemel sonuçları, ilke ve yöntemlerinin neler olması gerektiği gibi pek çok husus okul öncesi öğretmenlerin gözünden kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır. Nitel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli esas alınarak yapılan bu çalışma sonucunda, okul öncesi dönemde çocukların gelişim dönemleri dikkate alınarak din eğitimi verilmesinin uygun olacağı, din eğitimi verilmemesi durumunda çocuğun dini gelişim alanının eksik kalacağı gibi bazı sonuçlara ulaşılmış, konuyla ilgili bir takım önerilere de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din, Eğitim, Din Eğitimi, Okul Öncesi Eğitim, Çocukluk Dönemi.

Abstract

The preschool period is a period when the character of the child is formed, all their qualities and abilities begin to be formed, and can be used. Education is for human, and its main purpose is to develop all the abilities of

a human by revealing them and to contribute to the healthy saturation of their emotions. It is also the duty of the educator to reveal and educate the child's innate sense of belief in a supreme being. In this regard, the joint support of the child's religious development, which is an integral part of development, as well as all areas of development, is an important aspect that should be considered in the context of the principle of "integrity" of development. Therefore, religious education is necessary in the preschool period, as well as other knowledge and skills. Taking into account the characteristics of the developmental period in which the child is located, religious education, which will be provided to the child using appropriate methods and techniques, will be able to contribute to the child throughout his/her life. The important thing here is that this education should be pedagogically based and the data of other branches of science should be used. However, in our country, there are no gains to support the religious development areas of the child in the curriculum of the preschool period, and there is no religious education activity other than the answers given to the religious questions asked by the children. In this study, many issues such as the necessity of religious education in the preschool period, its importance, possible consequences, what are its principles and methods will be discussed comprehensively from the point of view of preschool teachers in this study. As a result of this study, which was based on the relational scanning model, which is one of the qualitative research methods, some conclusions were reached such as that it would be appropriate to give religious education considering the developmental stages of children in the pre-school period, and that the religious development area of the child would be lacking in the absence of religious education.

Keywords: Religion, Education, Religious Education, Preschool Education, Childhood Period.

Giriş

Kur'an'ın ifadesiyle dünyaya hiçbir şey bilmez olarak gelen¹ insan için eğitim, hayatının her anında ihtiyaçtır. Hiçbir şey bilmeyen ancak, bilme potansiyeli var olarak dünyaya gelen birey, bilgi ve davranışları doğumundan sonra öğrenecektir. Doğumuyla getirdiği bazı duygular olsa da bunlar bilgi

---

¹ en-Nahl, 16/78.

mertebesinde ve hayatın bütününe iyi ve bilgili bir insan olarak sürdürülmesi için yeterli değildir. Dolayısıyla eğitim, doğumla başlayan ve yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Amacı, bireyin temel ihtiyaçlarını ve duygularını sağlıklı şekilde doyurmak, bireyin bütün yeteneklerini ortaya çıkarmak ve geliştirmektir. Bu sürecin belki de en önemli evresini insan beyninin ve sinir sisteminin en hızlı geliştiği (0-6) yaş dönemi oluşturur. Nitekim yapılan araştırmalar da, en yoğun öğrenmenin bu yaşlarda görüldüğünü, bu yaşlarda kazanılan tecrübelerin, bireyin sağlıklı bir kişilik yapısı oluşturmasında, inanç ve değer yargılarının şekillenmesinde, yeteneklerini verimli şekilde geliştirebilmesinde ve toplumda sorunluluk sahibi olabilmesinde oldukça etkili olduğunu göstermektedir.² Bu nedenle çocuğun zihinsel, duygusal, fiziksel, sosyal, dil ve psiko-motor davranışlarının gelişimi için okul öncesi eğitim dönemi son derece önemlidir.

Okul öncesi eğitimi, dünyada ve ülkemizde her geçen gün biraz daha üzerinde durulan bir konu olma özelliğini sürdürmektedir. İnsan hayatı, özellikle de çocukluk yılları çeşitli dönemlere ayrılmıştır. Her dönemin kendine has özellikleri var olup, söz konusu dönemler arasında eğitim açısından en önemli dönemin okul öncesi dönem olduğu konusunda pedagoglar birleşmiştir.³ Konunun önemini anlayan ülkelerde çeşitli kurum ve kuruluşlar okul öncesi eğitimine yönelmişlerdir. Ülkemizde henüz arzu edilen seviyede olmasa da, rakamlar son zamanlarda ciddi ciddi anlamda bir yükselişin olduğunu göstermektedir.⁴

Okul öncesi eğitimi, çocukların zihinsel, duygusal, psikolojik ve ahlaki olmak üzere tüm gelişmelerini, toplumun kültürel değerleri doğrultusunda

---

² bk. Mustafa Köylü, "Çocukluk Dönemi Ahlak Gelişimi" *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 12 (2003), 69-87; Mustafa Önder, "Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Aile Eğitimi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1 (2011), 380; Aysegül Yiğit, "Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2006), 183.

³ İsmail Sağlam, "Okul Öncesi Dönem ve Din Eğitimi", *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu II* (Ankara: DİB Yayınları, 2013), 547-548.

⁴ 1923-1924 eğitim-öğretim yılında okul öncesi eğitimdeki okul sayısı 80, bu okullara devam eden öğrenci sayısı 5.880 ve istihdam edilen öğretmen sayısı 136 iken, 2021-2022 eğitim öğretim yılı itibarıyla 1 milyon 225 bin 981 öğrenci, 93.302 öğrenci ile eğitim-öğretim devam etmektedir. <https://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64> (18.19.2022).

gerçekleştirmeye çalışan, duyguların gelişimini ve algılama gücünü artırarak akıl yürütme sürecinde çocuklara yardımcı olan ve yaratıcılığını geliştiren; çocukların milli, manevi, ahlaki, kültürel ve insani değerlere bağlılığını sağlayan; kendini ifade etmesine, öz denetimlerini sağlayabilmesine ve bağımsızlık kazanmasına olanak sağlayan, sistemli bir eğitim sürecidir.⁵

Okul öncesi dönemde çocuğun gelişimi hızlı ve karmaşık olmakla birlikte eşgüdümlü bir şekilde ilerlemektedir.⁶ Bu dönemde temel gelişim alanlarından biri çocuğun bilişsel gelişimidir. Biliş, çocuğun kendisini ve çevresini anlamak için akıl yürütme, düşünme ve problem çözme gibi zihinsel faaliyetlerin işleme halidir. Piaget çocukların basitten karmaşığa doğru anlama faaliyetlerini sürdürdüklerini ve bunun dört aşamada geliştiğini ifade eder.⁷

Okul öncesi dönem, bir anlamda yetişkinliğin temellerinin atıldığı yerdir. Zira yetişkinliğe dair pek çok alışkanlığın, tutum ve davranışların temeli bu dönemde atılmaktadır. Bu dönemde çocuğun yaşadığı eğitim çevresi, burada geçirilen yaşantıların niteliği ve aldığı eğitim, çocuğun gelecek hayatını şekillendirecektir. Bu eğitim içerisinde din eğitimi de aynı şekilde çocuğun karakterinin şekillenmesinde, dini ilgi ve ihtiyaçlarının giderilmesinde oldukça önem arz etmektedir. Bu nedenle din eğitimi, genel eğitim içinde çocuğun bütün gelişim alanlarının desteklenmesi amacıyla vazgeçilemeyecek bir yere sahiptir. Çünkü çocuğun bu dönemde din eğitimi alması, kişilik gelişimine katkı sağlayacağı gibi, özdenetiminin gelişmesine, özgüvenin artmasına, top-

⁵ Nadide Yılmaz, "Türkiye'de Okul Öncesi Eğitim", ed. Müzeyyen Sevinç, *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar* (İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2013), 12-17; Turgay Öntaş, "İdeolojinin Kültürel Yorumu Olarak Değerler ve Bir Değerler İdeolojisi Olarak Muhafazakârlık", *Değerler Eğitimi Dergisi* 14/31 (2016), 171-172.

⁶ Geniş bilgi için bk. Haluk Yavuzer, *Bedensel, Zihinsel ve Sosyal Gelişimiyle Çocuğumuzun İlk 6 Yılı* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001), 29-149; Maria Robinson, *Child Development From Birth to Eight-A Journey Through The Early Years* (New York: Open Universtiy Press, 2008), 14-16; Ayla Oktay, "Okul öncesi Dönem (3-6 Yaş)" *Ana-baba Okulu* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004), 40-42.

⁷ Bunlar 1) 0-2 yaş; duyumsal-devimsel dönem, 2) 2-7 yaş; işlem öncesi dönem; bu da kendi arasında a) 2-4 yaş, kavram öncesi dönem, b) 5-7 yaş; sezgisel evre olarak ikiye ayrılır 3) 7-11 yaş; somut işlem dönemi ve 4) 11 ve daha yukarı yaş; soyut işlem dönemidir. Bk. Jean Piaget, *The Principles of Genetic Epistemology* (New York: Roudedge & Kengan Paul Ltd., 2002), 21-23.

luma uyum sağlamasına ve en önemlisi de dine yönelik olumlu tutum kazanmasına katkı sağlamış olacaktır.⁸

Çocukta görülen dini ilgi ve ihtiyaç her ne kadar, fıtrî bir özellik taşısa da ortaya çıkabilmesi için aile ve okul gibi çevresel etkenlere ihtiyaç duymaktadır. Bu itibarla çocuğun eğitim yoluyla diğer ilgi ve ihtiyaçlarının giderilmesi nasıl bir “hak” ise, dini ihtiyaçlarının giderilmesi ve din duygusunun sağlıklı bir şekilde beslenmesi de aynı şekilde onun temel “hak”ları arasındadır. Çünkü din eğitimi bir ihtiyaçtır ve bu ihtiyacı karşılanamayan çocuk, çoğu zaman bu ihtiyacını başka şeylerle dolduracaktır. Dolayısıyla çocuğun bu ihtiyacını gidermek, doğuştan var olan dini duygu ve düşüncelerini filizlendirmek din eğitimi ile mümkündür.⁹ Din eğitimi temelde iman, ibadet ve ahlak esaslarından oluştuğuna göre, bu dönemde çocuğun bu eğitimleri alması onun kişilik ve karakterinin oluşmasında, ileriki yıllarda sahip olacağı tutum ve davranışlarının şeklinin belirlenmesinde, dini duygu ve düşüncelerinin gelişmesinde son derece önemlidir.¹⁰

---

⁸ Hayati Hökelekli, *Ailede Okulda Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2013), 209.

⁹ bk. Yıldız Kızılabdullah - Tuğrul Yürük, “Din Eğitimi ve Öğretimin Temelleri”, *Din Eğitimi*, ed. M. Köylü-N. Altaş (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 81-107; Yurdağül Konuk, *Okulöncesi Çocuklarda Dini Duygu'nun Gelişimi ve Eğitimi* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 11; Mustafa Önder, “Türkiye’de Okul Öncesi Din Eğitiminin Temel Taşı: Prof. Dr. Beyza Bilgin”, *Dini Araştırmalar*. 23/58 (2020), 131; Mustafa Öcal, “Okulöncesi ve İlköğretim Çağı Çocuklarının Allah Tasavvurları Üzerine Bir Araştırma”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2004), 59-80; Şakir Gözütok, “Çocukta Dini ve Ahlaki Duyguların Eğitimi”, *KTÜ İlahiyat Fakültesi, Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu*, (30 Eylül-2 Ekim 2005-Rize), 1-9;

¹⁰ Geniş bilgi için bk. Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede çocuğun Din Eğitimi* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1998), 135; Zeynep Nezahat Cihandide, *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi* (İstanbul: Dem Yayınları, 2014), 15; Ahmet Koç, “Okul Öncesi Dönemde Ailede Çocuğun Din Eğitimi”, *Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2010), 629; Mustafa Tavukçuoğlu, “Okulöncesi Çocuğunun Eğitiminde Din Duygusu ve Din Eğitimi”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (2002), 51-63; Cemil Oruç, “Okul Öncesi Dönemde Dini Duygunun Kökenleri ve Gelişimi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10/3 (2010), 74-96; İsmail Sağlam, “Okul Öncesi Dönem ve Din Eğitimi”, *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu II* (Ankara: DİB Yayınları, 2013), 547-561; Mehmet Emin Ay, “Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi”, *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu II* (Ankara: DİB Yayınları, 2013), 567-579. Muhammed Ali Yazıcıbaşı,

Ne var ki Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2013 yılında son şeklini verdiği 36-72 aylık çocuklar için okul öncesi eğitim programında çocuğun dini ve manevi gelişimi ile ilgili kazanımların yer almadığı, aynı zamanda devlet anaokullarında ve okul öncesi eğitim-öğretim kurumlarında din eğitimine yönelik amaç ve hedefler belirlenip uygulanmadığı görülmektedir.¹¹ Ahlak eğitimi açısından sadece çocuğun sosyal gelişimini destekleyici bazı davranış kalıplarının öğretimi hedeflenmekte, din eğitimine hiç yer verilmemektedir. Çocukların bu alanla ilgili sorularına istinaden, öğretmenin verdiği cevaplar doğrultusunda bir din eğitimi söz konusu olmaktadır.¹² Hâlbuki Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesi içerisinde çocuğa milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerin aktarılması ve benimsetilmesi amaç olarak belirlenmiştir.¹³

Bu maddeye bağlı olarak okul öncesi eğitimde, din eğitimine yönelik amaç ve hedefler belirlenerek bu eğitim verilebilir. Nitekim ülkemizde, okul öncesi dönemde değerler eğitimi adı altında din eğitimi veren resmi veya gayri resmi statüde hizmet veren özel anaokullarının varlığı bilinmektedir. Bunun yanında, toplumumuzun büyük bir kesiminin özellikle okul öncesi dönem için din eğitimi talebinin oldukça yüksek düzeyde olduğu da bir gerçektir. Bu konuda yapılan çalışmalar Türkiye'deki orta ve alt gelir grubuna sahip olan insanların bütçelerini zorlasa da çocuklarına okul öncesi dönemde din eğitimi aldirmek için özel anaokullarını tercih ettiğini göstermektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, okul öncesi dönemde din eğitimi talep eden halkın beklentilerine cevap vermek amacıyla 2013 yılında 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarını hizmete açmıştır. Açılan bu kurslar halk tarafından "okul

---

"Çocukluk Döneminde Din ve Din Eğitiminin Çocuklara Kazandırdıkları", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2017), 309-326.

¹¹ 1-3 Aralık 2021 tarihleri arasında "Eğitimde Fırsat Eşitliği" ana temasıyla Ankara'da toplanan 20. Milli Eğitim Şurası'nda alınan 128 tavsiye kararından biri de "Okul öncesi öğretim programında çocuğun gelişim düzeyi dikkate alınarak din, ahlak ve değerler eğitimi yer almalıdır" şeklinde yer alan bir maddedir. Bu bağlamda, şu ana kadar okul öncesi din eğitimine yönelik yeterli bir imkân bulunamasa da bu alanda var olan ihtiyacın görüldüğü ve kısa süre içerisinde bu ihtiyacı gidermeye yönelik çalışmaların yapılacağı sonucuna ulaşabiliriz.

¹² Cihandide, *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*, 15.

¹³ bk. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, Madde 2, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>.

öncesi din eğitimi veren eğitim kurumları” olarak algılanmış ve yoğun talep görmüştür. Her ne kadar öğreticilerin formasyon eksikliği, fiziki şartların yetersizliği, eğitim programının bütün gelişim alanlarını eşit oranda desteklenmemesi vb.¹⁴ gibi problemler olsa da yoğun talebe bağlı olarak kursların sayıları her geçen yıl arttırılmıştır.¹⁵

Eskiye nazaran günümüzde çocuğun daha erken bir yaşta okul ile tanışıyor olması, çocuğun dini gelişiminde okul öncesi kurumlara da bazı sorumluluklar yüklemiştir. Nitekim araştırmaların sonuçları okul öncesi eğitime devam eden çocuklarla etmeyenler arasında gelişme ve beceri gibi pek çok alanda önemli farkın olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁶ Dolayısıyla diğer gelişim alanlarında olduğu gibi, gelişimin ayrılmaz bir parçası olan dini gelişimin desteklenmesi ve kurumların aktif rol alması önem arz etmektedir.¹⁷ Ne var ki, ülkemizde okul öncesi dönemde din eğitiminin yeri, hangi kurum bünyesinde verileceği, kim tarafından ve nasıl verileceği gibi sorular tam olarak cevap bulamamaktadır. Bununla birlikte, okul öncesi dönemde din eğitimine halkın belirli bir kesiminin talebi de bulunmaktadır. Bu talebin ise çocuğun gelişim düzeyi dikkate alınarak uygun bir programla devlet okulları bünyesinde karşılanması oldukça önemlidir.

İşte bu çalışmada Türkiye’de okul öncesi dönemde din eğitimi gibi önemli bir konunun öğretmenlerinin gözüyle kapsamlı bir şekilde ele alınması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda okul öncesi öğretmenlerinin, çocukların gelişim dönemlerini dikkate alarak din eğitimi konusundaki düşünceleri ve ço-

---

¹⁴ Salih Aybey, “4-6 Yaş Grubu Kur’an Kurslarının Eğitim-Öğretim Faaliyetleri ve Problemleri (Zonguldak İli Örneği), *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/2 (2019), 207-240; Mehmet Korkmaz, 4-6 Yaş Kur’an Kurslarında Din Eğitimi (Kayseri, Kimlik Yayınları, 2019), 40-166; Teceli Karasu, “Kur’an Kursu Öğreticilerine Göre Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi: Muş İli Örneği”, *İlahiyat tetkikleri dergisi* 51 (2019/1): 479-500.

¹⁵ 2021 yılında 4 bin 437 kursta 4-6 yaş grubu çocuklara yönelik eğitim-öğretim yapılmış, bu kurslarda toplam 8 bin 441 öğretici görev almış ve kurslarda 90.657 erkek, 91.151 kız olmak üzere toplam 181.808 öğrenci eğitim görmüştür. Bk. DİB, *Faaliyet Raporu 2021*, 93. <https://stratejigelistirme.diyaret.gov.tr/Faaliyet%20Raporu.pdf>.

¹⁶ Jeffrey Trawick Swith, *Erken Çocukluk Döneminde Gelişim- Çok Kültürlü Bir bakış Açısı*, çev. Berrin Akman (Ankara: Nobel Yayınları, 2014), 42.

¹⁷ Fatih Çınar, *Öğretmenlerine ve Velilerine Göre Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2016), 196.

okulların din eğitimine duydukları ihtiyaç belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca okul öncesi dönemde din eğitimi bağlamında verilen bazı değerlerin çocuklar üzerindeki etkisi ve kalıcılığı hakkında öğretmenlerin düşünceleri de tespit edilerek din eğitiminin hangi ilke ve yaklaşımlar doğrultusunda verilebilirliği saptanmaya çalışılmıştır.

1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Eğitim, insanı bütün yönleriyle geliştirmeyi hedefleyen ve hayat boyu süren bir çabadır. Dolayısıyla eğitimin temel hedefi, bireyin zekâ, ruh ve duygularının eğitilmesi ve dengeli kişilik geliştirmesine katkı sağlamaktır. Okul öncesi dönem çocuğun kişilik ve karakterinin büyük kısmının şekillendiği, dini duygu ve düşüncenin en yoğun yaşandığı dönemdir. Buradan hareketle bu araştırma ile okul öncesi dönem çocuklarının din eğitimine duydukları ihtiyacın ortaya konulması ve öğretmenlerin bu konudaki görüşlerinin tespit edilmesi, bu görüşlerin bilimsel verilerin ışığında yorumlanması suretiyle ülkemizde okul öncesine yönelik din eğitiminde atılacak adımlarda yol gösterici olması amaçlanmaktadır. Böylece okul öncesi dönemde din eğitiminin gerekliliği ve verilebilirliği de ortaya çıkarılmış olacaktır.

Ülkemizde okul öncesi din eğitimi konusunda yapılan akademik araştırmaların sayısı oldukça kısıtlı¹⁸ olduğu gibi, yaygın olarak kullanılan bir okul öncesi eğitim yaklaşımı da mevcut değildir. Öte yandan, halkın belirli kesimi okul öncesi dönemde din eğitimi talep etmekte ve devlet okullarında bu talebe cevap verilememektedir. Bu durum neticesinde, Diyanet İşleri Başkanlığı geliştirilmesi gereken bir takım yönleriyle birlikte, 4-6 yaş Kur'an kursları açılmıştır. Dünyada örnekleri görüldüğü gibi,¹⁹ okul öncesi din eğitimi, okul öncesi Türkçe veya matematik eğitimi gibi okul öncesi öğretmenleri tarafından okul öncesi eğitim kurumlarında diğer branşlarla bütünleşik olarak verilebilir. Bu noktada çalışmanın, a) okul öncesi öğretmenlerinin görüşlerinin ve beklentilerinin tespit edilmesine ve çocukların din eğitimi ihtiyaçlarının orta-

¹⁸ bk. Kibar Aktın, Melek Karakaya, Zeynep Türk, Yeşim Aslan "Öncesi Dönemde Farklı Kültürlerin Öğretimine Yönelik Uygulamalı Bir Çalışma" *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 4 (2015), 258 - 277.

¹⁹ Bu alanda yapılan araştırmalar, çalışmamızın ilgili alanlarında zikredilecek ve sonuçlarından bahsedilecektir.

ya çıkarılmasına, b) okul öncesi dönemde din eğitimine yönelik farkındalığın artmasına, c) okul öncesi dönemde din eğitimi alanında kısıtlı olan bilimsel literatüre, d) okul öncesi döneme ait çalışma yapan akademisyen ve uzmanlara olduğu kadar, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve özel okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapanlara da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma nitel bir araştırmadır. Araştırmanın modelinde ilişkisel tarama modeli esas alınmıştır. Tarama modeli, geçmişte veya halen var olan bir durumu olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Bu modele göre, araştırmaya konu olan birey, olay ya da nesneyi olduğu gibi kendi koşulları içinde tanımlamaya çalışmaktadır. Onlar üzerinde herhangi bir değiştirme ve etkileme yapılamaz.²⁰ Bununla birlikte amaçları bakımından araştırmalar; açıklayıcı, betimleyici ve keşfedici olmak üzere üçe ayrılır. Bu araştırma var olan bir durumu saptayarak tasvir ve tarif ettiği için betimleyici bir nitelik taşımaktadır.

Araştırma dokümantasyon ve yarı yapılandırılmış görüşme teknikleriyle gerçekleştirilmiştir. Önceden belirlenmiş birtakım soruların görüşülen kişiye sistematik bir biçimde uygulanması şeklinde gerçekleşen yarı yapılandırılmış görüşme, alınan cevaplara bağlı olarak daha önceden belirlenen soruların dışında da soruların sorulabilmesidir.²¹ Yarı yapılandırılmış görüşme, hem belirlenen soruları cevaplamaya hem de konuyla ilgili derinlemesine bilgi alabilmeye imkân sağlar.²² Çalışmamızda kullanılan doküman incelemesi yöntemiyle de görüşme verilerinin desteklenerek araştırılması hedeflenen olgu ya da olguların, yazılı materyallerin analiz edilerek araştırma sorularının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

---

²⁰ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008), 77.

²¹ Howard Lune-Bruce L. Berg, *Qualitative Research Methods for the Social Sciences* (California: Pearson Education, 2017), 23.

²² Ebru Kılıç Çakmak vd., *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Pegem Akademi, 2012), 42-43.

Çalışmanın evrenini 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Zonguldak'ta görev yapan okul öncesi öğretmenleri oluşturmaktadır. Çalışmamızda nitel araştırma örneklem seçimi tekniklerinden amaçlı örneklem seçimi kullanılmıştır. Çalışmanın örneklem grubunu Zonguldak merkez, Ereğli ve Çaycuma ilçelerinde Milli Eğitim'e bağlı olarak görev yapan 33 okul öncesi öğretmeni (Zonguldak 16; Çaycuma 6; Ereğli 11) oluşturmaktadır (bkz. EK 1). Mülakatlar, alınan izinler doğrultusunda 2021-2022 eğitim-öğretim yılında tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda görüşme talep edilen okul öncesi öğretmenlerden 7'si görüşme isteğimizi kabul etmemiştir. Elde edilen verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışma gurubumuzda yer alan eğitimcilerin biri dışında tamamı kadın öğreticilerden oluşmaktadır. Öğretmenlerle görüşmeler, görüşmede bulunma sırasına göre Ö1, Ö2, Ö3,... şeklinde kodlanmıştır.

3. Bulgular ve Değerlendirme

Çalışmanın bu başlığı altında, okul öncesi öğretmenlerin okul öncesi din eğitimi hakkındaki görüşleri verilmiş, elde edilen bulgular yapılan diğer çalışmaların sonuçlarıyla birlikte değerlendirilerek beş başlık altında aşağıda sunulmuştur.

3.1. Okul Öncesi Programda Din Eğitiminin Yeri

Çocuk psikolojisi üzerine son yıllarda yapılan araştırmalar, kişiliğin temel özelliklerinin bireyin yaşamının sihirli yılları olarak adlandırılan çocukluk döneminde atıldığını, çocuğun hayat boyunca bu dönemde aldığı bilgi ve telkinlerin etkisinde olduğunu göstermektedir. Bu nedenle diğer eğitim alanlarında olduğu gibi, ileride elde edilecek dini anlayışa hazırlık dönemi olması nedeniyle din eğitimi için de en önemli yıllar çocukluk dönemleridir.²³ Bu bağlamda okul öncesi dönemde din eğitimi konusunda öğretmenlere sorulan ilk soru "Sizce okul öncesi dönem çocuklarına din eğitimi verilmeli mi, programda yer almalı mıdır? Bu konuda ne düşünüyorsunuz?" şeklindeki sorudur. Katılımcıların bu konudaki görüşleri üç başlık altında değerlendirilmiştir

3.1.1. Okul Öncesi Öğretmenlerinin Din Eğitimi Hakkındaki Görüşleri

²³ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 43.

Katılımcıların verdiği cevaplar analiz edildiğinde; okul öncesi öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun (n=25; %76) okul öncesinde din eğitimine yönelik olumlu yönde bir tutum içinde oldukları görülmektedir. Bununla birlikte bazı öğretmenlerin din eğitimi için bu dönemdeki çocuğun gelişim özelliklerinin uygun olmadığı, din eğitimi verilmesi durumunda bazı sorunların yaşanabileceği, bu nedenle belli bir yaş döneminden sonra verilmesinin daha uygun olacağı şeklinde yaklaşımların olduğu görülmüştür. Konu ile ilgili olumlu tutum sergileyen katılımcıların bazılarının görüşleri aşağıdadır.

Ö14: *“Naçizane kanaatim din eğitiminin bu dönemde de verilmesi şeklindedir. Yapılan araştırmalarda çocuğun karakterinin %60-70’inin altı yedi yaşlarına kadar şekillendiğinden bahsediliyor. Bu doğruysa –ki doğrudur, çünkü atasözümüz var değil mi? ‘Yedisinde ne ise yetmişinde de o olur’ diye- o zaman milli eğitimin arzu ettiği milli ve ahlaki değerlere sahip nesil yetiştirmek için din eğitiminin dört, beş yaşlarından itibaren verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Tabi ki bu benim düşüncem. Büyükelimiz nasıl bir yol izlerlerse onlara tabi oluruz.”*

Ö7: *“Evet bu dönemde din eğitimi verilmesi lazım. Gerçi doğrudan din eğitimi olmasa da bizim programımızda zaten doğruluk, sevgi, saygı vb. değerler var. Onları öğretiyoruz zaten. Tabi din eğitimi soyut konular olduğu için çocukların anlayabileceği şekilde somutlaştırarak verilmesi lazım.”*

Ö23: *“Çok abartmadan din eğitimi verilmesi lazım. Din eğitiminin temel kavramları uygun şekilde verilmelidir.”*

Ö3: *“Valla bize çocukken hep korkmayı öğretiler, hep korkuyla eğitim verdiler. Ben bu tür eğitime karşıyım. Bu nedenle din eğitimi verilmeli midir? Evet verilmelidir. Ancak din eğitimi korkutma değil, sevdirme yöntemiyle verilmelidir. Yine günah olan değil sevap olan, cehennem değil cennet gibi güzelliklerle çocuklara din eğitimi verilebilir.”*

Ö10: *“Din eğitiminin verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Ama ahiret, ölüm gibi çocukların anlayamayacağı konulara girmeden Allah inancı, peygamber inancı, peygamberimizin hayatından örneklerle verilebilir. Ailelerdeki yanlış din eğitimlerini biz burada görüyoruz. Geçen yıl bir öğrencim ‘Yemeğimizi yemesek Allah bizi yakar mı?’ diye sormuştu. Ben çok etkilendim. Annesinin çocuğa yemeğini yemesi için bu şekilde baskı yaptığı anlaşılıyor. Bu ne eğitim ne de din eğitimidir. Ben uygun bir şekilde açıklamaya çalıştım, ama böyle bir problem var. Din eğitimi verilmeli ancak”*

öncelikle hangi yöntemle ve nasıl verileceği tespit edilmeli. Yoksa kaş yapalım derken göz çıkarabiliriz."

Okul öncesi dönemde din eğitimi verilmesine yönelik olumsuz tutum sergileyen öğretmenlerden bazılarının görüşleri ise şunlardır:

Ö17: *"Verilme taraftarı değilim. Ancak bu düşüncem din eğitimine karşı olduğum için değil. Çocukların henüz anlama ve algılama dönemlerine uygun olmadığı için. Yani bu dönem çocuklar somut düşünce yapısındadır. Soyut konuları anlayamazlar."*

Ö33: *"Açık söylemem gerekirse ben okul öncesi için uygun bulmuyorum. Çünkü soyut kavramlar. Her şeyi çocuğun gelişim çağına göre vermeliyiz. Malum din eğitimi soyut konulardan oluşuyor. Bu nedenle 9-10 yaşlarından itibaren verilmesi uygun olur diye düşünüyorum."*

Ö15: *"Din eğitimi yerine ahlak eğitimi verilmesi daha uygun olur diye düşünüyorum."*

Ö2: *"Okul öncesinde din eğitiminin çocuğun gelişim dönemine uygun olmadığını bu nedenle de bu dönemde din eğitimi verilmesinin uygun olmadığı kanaatindeyim."*

Ö29: *"Din eğitimine gerek yok diye düşünüyorum. Değerler eğitimi verilebilir. Çünkü bu dönem çocuğunun bilgi haznesi din eğitimini alabilecek genişlikte değildir."*

Ö31: *"Öncelikle çocuklarının din eğitimi alabileceği en temel kurum ailedir. Bu dönem çocuklarında ahlak eğitimi merkezli olmalıdır. Okul ahlak eğitimi bağlamında çocuğun ailede öğrendiğini şekillendirici ve destekleyici olabilir. Yalan söylemenin yanlış olduğunu, başkasına ait bir şeyi almanın yanlış olduğunu, küçüklere saygı, büyüklere sevgi gösterilmesi gerektiğini öğrenmelidir. Bana göre din eğitimi ailede verilmelidir."*

Ö8: *"Din eğitiminden maksadımız çocuğun iyi ve karakterli olması, vatanını milletini seven biri olması ise buna karşı olmamız mümkün değil. Ancak din eğitiminde Arap alfabesi öğretilecekse, (Kur'an alfabesini kastediyorum) Arapça öğretilecekse ben buna karşıyım. Çünkü daha Türkçeyi henüz öğrenemeyen çocuğa bir de Arapçayı öğretmeye kalkarsanız çocuk bocalar. Geriye ket vurur."*

Katılımcıların verdiği cevaplarda da görüldüğü üzere, okul öncesinde dönemde çocuklara din eğitimi verilmesine yönelik olumlu ve olumsuz tutum içinde olan öğretmenler bulunmaktadır. Olumsuz tutum içinde olan öğretmenlerin bazılarının da din eğitiminin soyut konuları içermesi, çocukların gelişim dönemine uygun olmaması, din eğitiminde Kur'an harflerinin öğretilmesi gibi bir takım çekincelerinin olduğu görülmektedir.

Okul öncesi dönemde din eğitimi hakkında olumlu görüş bildiren ve din eğitimi verilmesi gerektiğini düşünen bazı katılımcıların da din eğitimi yöntemi konusunda çekincelerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu katılımcılar okul öncesi dönem çocuklarının somut işlemler döneminde olduğunu, bu nedenle uygun yöntemle neyi, ne kadar ve nasıl verileceği bilinmezse fayda yerine zarar verebileceğini söylemektedirler. Ancak belirtmek gerekir ki, okul öncesi dönemde çocukları soyut kavramlardan uzak tutma düşüncesi, tamamen doğru bir düşünce değildir.²⁴ Zira bu konuda araştırmalarıyla tanınan John M. Hull, "çocukların somut işlemler ya da işlem öncesi dönemde olmasının, onların soyut kavramları hiçbir şekilde anlayamayacakları veya bu kavramları hiç kullanamayacakları anlamına gelmediğini, aksine soyut kavramların çocukların konu ile ilgili deneyimlerini artıracaklarını, onların pedagojik kazanımlar sağlamasına yardımcı olacağını ileri sürmüştür.²⁵

Katılımcılardan bazıları ise, okul öncesi dönemde din eğitimi konusundaki düşünceleri olumlu olmakla birlikte, ölüm, ahiret, ceza, cehennem vb. gibi çocukların anlayamayacağı ya da korkabileceği konuların verilmemesi gerektiğini, bunun yerine sevgi temelli bir eğitim olmasını dile getirmişlerdir.

Okul öncesi dönemde çocuklara din eğitimi verilmesi konusunda katılımcıların bazılarının çekinceleri olmakla birlikte, büyük çoğunluğunun din eğitimine yönelik olumlu tutum içinde oldukları görülmektedir. Çınar tarafından yapılan araştırmada, okul öncesi öğretmenlerin %79'u²⁶, Batar tarafın-

²⁴ Ali Baz Bilici, *0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*, Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir: 2014, 295.

²⁵ Cemil Oruç, "Erken Çocukluk Dönemi Din Eğitimi: Teorik Çerçeve, Yaklaşımlar ve Uygulama Örnekleri", *Yeni Türkiye* 58 (2014), 621-635.

²⁶ Çınar, *Öğretmenlerine ve Velilerine Göre Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi*, 64.

dan yapılan araştırmada ise katılımcıların %97'sinin²⁷ din eğitime olumlu baktıkları tespit edilmiştir. Yine Akto ve Akto'nun araştırmasında da öğretmenlerin yarıdan fazlası,²⁸ Erpay tarafından yapılan araştırmada ise ebeveynlerin %64,4'ü²⁹ okul öncesi dönemde çocuklara yönelik din eğitimi faaliyetlerinin düzenlenmesi yönünde olumlu görüş belirtmişlerdir. Bu sonuçlar bizim çalışmamızın sonuçlarını destekler mahiyette olup, okul öncesi dönemde din eğitime katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından olumlu bakıldığını ortaya çıkarmaktadır. Elde edilen bu sonuçlar, okul öncesi dönem öğretmenler tarafından çocuklarda fitri olarak var olan din duygusu veya inanma ihtiyacının karşılanması bir "hak" olarak görüldüğü ve çocuğun böyle bir ihtiyacının da olduğunun farkında oldukları şeklinde değerlendirilebilir.

Eğitim alanındaki gelişmeler ve yapılan araştırmalar, çocukların ileriki hayatları için sahip olduğu gizil yeteneklerinin gün yüzüne çıkarılmasında okul öncesi eğitimin ne denli önemli ve gerekli olduğunu açıkça göstermektedir. Okul öncesi dönem, çocuklarda dinî duyguların, ilgi ve merakların ortaya çıkmaya ve uyanmaya başladığı bir dönemdir.

Bu dönemde din ve değerlere ilişkin kazanılan bilgilerin bireyin yaşamı boyunca etkisini sürdürdüğü de bir gerçektir. Bu dönemden sonra da tutum ve davranışlara ilişkin değişimler mümkündür, ancak temel değerlerin büyük kısmının erken çocukluk döneminde oluştuğu söylenebilir.³⁰

Çocukların okulla ilk deneyimlerini yaşadıkları yer olan okul öncesi eğitim, çocuğun kişiliğinin gelişmesi, kültürel değerleri özümsemesi, kendine güven kazanması, sosyalleşmesi, iyi alışkanlıklar kazanabilmesi, sosyal ve duygusal gelişimini destekleyerek bir arkadaş ortamının oluşturulmasının

²⁷ Yusuf Batar, Türkiye'de Din Eğitimi ve Toplumsal Beklentiler -Konya Örneği-, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 4 (2012), 121-153.

²⁸ Semra, Akto - Akif Akto. "Okul Öncesi Öğretmenlerin Din Eğitimi Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi (Nitel Bir Araştırma)". *e-Şarkiyat İlmî Araştırmaları Dergisi* 9/2 (2017): 1096-1121.

²⁹ İlyas Erpay, "Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi: Erken Dönem Din Eğitime İlişkin Ebeveyn Görüşleri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (2020), 182-183.

³⁰ Berrin Dinç, "Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitiminin Yeri ve Önemi", *Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayını, 2012), 75-76.

yanı sıra, çocuğun bakımı ve eğitimi konusunda aileye destek olan önemli bir kurumdur.³¹ Dolayısıyla okul öncesi eğitim kurumlarının, çocukların her yönüyle gelişimini sağlamaları ve işlevlerini tam olarak yerine getirebilmeleri için, programlarında din eğitimine de yer vermeleri önem arz etmektedir.

3.1.2. Okul Öncesi Din Eğitiminin Önemi ve Amacı

Katılımcıların okul öncesi dönemde din eğitimine yönelik yaklaşımları hakkında derinlemesine bilgi sahibi olabilmek, din eğitiminin önemi ve amacı konusundaki düşüncelerini öğrenebilmek amacıyla "Okul Öncesi dönemde din eğitiminin olması ya da olmamasının sizce önemi nedir, eğer okul öncesi dönemde din eğitimi olmasını düşünüyorsanız bu eğitimin amacı sizce ne olmalıdır?" şeklindeki soruya verilen cevaplardan bazıları aşağıdadır.

Ö14: "Sebebini bilemiyorum ancak bu dönemde verilmemesi mantıklı gelmiyor bana. Çocuğun seviyesine göre her türlü bilginin verildiği bu kritik dönemde bu konunun da verilmesi gerektiğini düşünüyorum... Bu dersin amacı Allah'ını ve Peygamberini bilen, bildiklerini hayatına yansıtan, hoşgörülü ve iyi insan yetiştirmek olmalı diye düşünüyorum."

Ö1: "Her geçen gün toplumun daha kötüye gittiğine dair haberler dinliyoruz, yazılar okuyoruz. O zaman belki çocuklara erken dönemde bu tür eğitimlerin verilmesi bu sorunların çözümüne katkı sağlayabilir. Bu nedenle ahlaklı, dinine, vatanına, bayrağına, kutsal değerlerine, millî ve manevî değerlere bağlı nesil yetiştirebilmek için din eğitimini de göz ardı etmemek gerekir."

Ö26: "Çocuklar için faydalı olacağına inanıyorum. Ahlaki anlamda verilen eğitimin mutlaka olumlu dönüşleri olacaktır."

Ö18: "...her şeyin temelinin çocukluk döneminde atıldığını düşünüyorum ve inanıyorum. Bir çocuğun yetişmesinde okul öncesi dönemde diğer alanlarda olduğu gibi dini açıdan gelişmesinin önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü diğer pek çok duygu gibi dini duygu ve düşünce ilk olarak bu dönemde ortaya çıkar. Sonraki dönemler bu dönemin üzerine inşa edilir. Bu nedenle bu dönemde eğer bir şeyleri verebilirsek daha sonrası için faydalı olacaktır."

---

³¹ bk. MEB Okul Öncesi Müfredatı, (Ankara: MEB, 2020), 20-23.

Ö9: "Çocuğun gelişimine uygun olarak çok derine inmeden, Allah ve peygamber kavramı, dinin koyduğu ahlaki kurallar verilebilir bunda bir sakınca yok. Amaç dini sevdirmek, ahlak kurallarını öğretmek, dini değerlerimizi öğretmek olmalıdır."

Ö32: "Bizim değerlerimiz vardır. Milli ve manevi. Milli değerlerimizin yanında manevi, yani dini değerlerimiz de öğretilmelidir."

Ö7: "...bu yaştaki çocuklara bir şeyler dini ve ahlaki noktada bir şeyler verilebilirse daha verimli ve kalıcı olacağını düşünüyorum. Atalarımızın dediği gibi, ağaç yaşken eğilir. Ben bu kanaatteyim..."

Ö29: "Ben bu yaş dönemi için bu eğitimi erken gördüğüm için, amacından bahsedemeyeceğim."

Ö15: "Bu dönemde verilen din eğitimi çocuklara ağır gelecek ve öğrenmekte zorluk çekecekler. Öğrenenler ise ileriki yaşlarında unutacaklardır."

Katılımcıların verdikleri cevaplarla birlikte diğer cevaplar analiz edildiğinde; okul öncesi öğretmenlerin büyük çoğunluğunun din eğitiminin önemi- ne vurgu yaptığı görülmektedir. Amacı olarak ise milli ve manevi değerlerin birlikte öğretilmesi, çocuğun dinini öğrenmesi, Allah'ı ve peygamberi tanıması, ahlaklı olması, iyi karakterli, nitelikli insan yetiştirmek üzerinde yoğunlaştıkları anlaşılmaktadır. Bunlardan başka dini farkındalık sağlama, vicdanlı, yaratıcısına bağlı, doğruyu yanlış bilen, topluma faydalı birey olma, Allah'ı ve Peygamberi sevme, doğru ve merhamet sahibi olma, öğrendiğini hayata yansıtma, dine karşı olumlu tutum sergileme (Ö3, Ö7, Ö11, Ö19, Ö20, Ö22, Ö26, Ö27) gibi amaçlar zikretmişlerdir. Bununla birlikte bir kaç katılımcı da çocuklara bu dönemde din eğitimi verilmesinin uygun olmadığını, böyle bir eğitimin çocuklara ağır geleceğini ifade ederek önemi ve amacından bahsetmemiştir. Çınar tarafından yapılan araştırmada da benzer sonuçların çıktığı görülmektedir.³²

Eğitim, en temel insan haklarından biridir ve hayat boyu devam eden bir süreçtir. Beşikten mezara kadar sürdürülmesi gereken bir faaliyet olduğu anlayışı, eğitimin okul öncesi dönemde de ne kadar önemli olduğunun göstergesidir. Nitekim Milli Eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun ola-

---

³² Çınar, Öğretmenlerine ve Velilerine Göre Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi, 155-160.

Okul öncesi eğitiminin amaçları arasında çocukların beden, zihin ve duygularını geliştirmeyi ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak, onları ilkökula hazırlamak, şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetiştirme ortamı yaratmak ve çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamak gibi unsurlar yer almaktadır.³³ Ne var ki okul öncesi eğitimin amaçları arasında din eğitimine yönelik her hangi bir amacın yer olmadığı anlaşılmaktadır. Oysa okul öncesi eğitim kurumlarının çocuğun her yönden gelişimini temin edebilmesi için programlarında din eğitimine yer vermeleri bir gerekliliktir. Nitekim yukarıda bazı katılımcıların da ifade ettiği gibi, okul öncesi dönem dini duygu ve düşüncenin temellerinin atıldığı, kişilik ve karakterin büyük kısmının şekillendiği, ileriki dönemlerin temellerinin atıldığı zaman dilimidir. Bu nedenle fitri olan din duygusunun³⁴ erken yaşlarda ortaya çıkmasında din eğitimine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda Freud, kişilik ve ahlak gelişiminin ana hatlarının ilk beş yılda tamamlandığını ve altı yaşından sonra kuramsal bakımdan önemli başka bir gelişmenin olmadığını ileri sürmüştür.³⁵ Freud'un çocukluk dönemine dair bu vurgusunun bazı katılımcıların görüşlerinde de görüldüğü anlaşılmaktadır.

Okul öncesi eğitim kurumları çocuğun sağlıklı gelişimini sağlaması amacıyla gerekli olan sosyal ve fiziki çevreyi çocuğa sunar. Böylece çocuklar akran grupları içerisinde kendini tanıma, kendini etrafına kabul ettirecek güç ve becerilerini geliştirme, birlikte yaşamak için toplumsal kurallara uyum sağlama gibi birçok hususu öğrenir. Nitekim okul öncesi eğitime devam eden çocukların, etmeyen çocuklara göre zihin ve sosyal yönden daha gelişmiş oldukları, öğrenim hayatında daha başarılı ve faal oldukları tespit edilmiştir.³⁶ Sınıf öğretmenlerinin okul öncesi eğitiminin amaçlarına ilişkin görüşlerinin değerlendirildiği diğer bir çalışmada, okul öncesi eğitimden yararlanan çocukların bu eğitimden yararlanmayan çocuklara göre ilkökula başladıkları yıllarda

³³ MEB, *Okul Öncesi Program*, 14.

³⁴ "Her doğan, İslâm fitratı üzerine doğar. Sonra, anne-babası onu Hristiyan, Yahudi veya Mecusi yapar." Buhâri, "cenâiz", 92.

³⁵ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar* (İstanbul: Evrim Yayınları, 1999), 49-50.

³⁶ Zeynep Nezahat Özeri, *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi* (İstanbul: DEM Yayınları, 2004), 88-89.

sosyal, duyuşsal, motor ve öz bakım gelişimi, başarı düzeyi, dil gelişimi gibi pek çok alanda daha başarılı oldukları görülmüştür.³⁷

3.1.3. Din Eğitimi Dersinin Okul Öncesi Öğretim Programında Yer Almasının Muhtemel Sonuçları

İnsan hayatının en önemli aşamalarından biri olan çocukluk, bir anlamda yetişkinliğin laboratuvarıdır. Zira yetişkinliğe dair pek çok alışkanlığın, tutum ve davranışların temeli çocuklukta atılmaktadır. Bu nedenle, çocuğa verilecek eğitim son derece önemlidir. Ancak çocuklara eğitim vermek, özellikle din eğitimi vermek kolay olmadığı gibi, hassas ve dikkat gerektiren bir konudur. Bu bağlamda yukarıdaki sorularla bağlantılı olarak “sizce okul öncesi dönemde din eğitimi verilmesi çocuklara nasıl bir katkı sağlar (yani faydalı mı olur yoksa zararlı mı?) şeklindeki soruya katılımcıların bazılarının verdikleri cevaplar aşağıda verilmiştir.

Ö32: “Çocukların yaşına uygun konular, uygun yöntem ve örneklerle verilirse faydalı olacaktır. Ahlaki anlamda güzel davranışların pekiştirilmesini sağlayacağı kanaatindeyim.”

Ö19: “Din eğitimi çok hassas bir konu. Bu nedenle çocuğa uygun yöntemle verilmelidir. Bir de din eğitimi konusunda gerek aile gerekse öğretmenler iyi örnek oluşturmalarıdır. Çocuk bu dönemde işittiğinden ziyade gördüğünü öğrenir. Bu şekilde aile ve öğretmen örneğiyle ve çocuğa yönelik yöntemle verilirse zararlı olacağını düşünmüyorum.”

Ö9: “Bu dönemde çocuğu bilgiye boğmak fayda vermez. Onun yerine oyunla eğlenceli bir şekilde verilmeli.”

Ö3: “...çocukta olumlu izlenimler bırakacak, ahlaki gelişimine katkı sağlayacak şekilde ve çocuğa göre verilirse faydalı olur. Ancak din eğitimine dair bütün konuları bu yaşta vermeye kalkarsak o zaman kaş yapalım derken göz çıkarırız.”

Ö13: “Din eğitimi diğer eğitimler gibi faydalıdır. Ama soyut kavramları içerir. Bu dönemde çocuk beş duyu organı ile gördüğü, duyduğu, dokunduğu şeyleri daha kolay öğrenir. Bu nedenle neyi nasıl vereceğimizi bilmeliyiz. Ayrıca din eğitimi ayrı

³⁷ Ahmet Çoban-Ömer Ergenekon, “Okul Öncesi Eğitiminin Amaçlarına İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri”, *Al-Farabi International Journal on Social Sciences* 6/2 (2021), 2.

bir bilgi ve formasyon gerektirir. Bu bütün okul öncesi öğretmenlerinde var mı acaba? Ehil kişiler tarafından verilmesi bana daha uygun geliyor.”

Ö6: “... din eğitimi soyut konulardır. Çocukları korkutmadan sevdirek verilirse faydalı olabilir. Ancak soyut konuları içermesi nedeniyle biraz daha ilerleyen yaşlarda verilmesi daha faydalı olur diye düşünüyorum.”

Katılımcıların büyük çoğunluğunun verdikleri cevaplardan hareketle, okul öncesi dönemde din eğitiminin çocuk için faydalı olacağı anlaşılmaktadır. Ancak katılımcılar bu eğitimin faydalı olabilmesi için çocuğun seviyesine uygun yöntemle verilmesi gerektiği konusunda birleşmişlerdir. Bu bağlamda katılımcılar çocukların gelişim özelliklerine dikkat etmenin, din eğitiminin ehil kişiler tarafından ve korkutmadan sevgi ile verilmesinin, gerek ailenin gerekse öğretmenin iyi bir model olmasının faydalı ve önemli olduğuna işaret etmişlerdir. Konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalarda da benzer konulara dikkat çekildiği, din eğitiminin çocukların ahlaki ve güzel davranış sergilemesi üzerinde etkili olacağı sonucuna ulaşılmıştır.³⁸

Okul öncesi dönemde din eğitiminin faydalı olmayacağını dile getiren iki katılımcı (Ö15, Ö33) ise 5 yaşındaki çocukların soyut konuları kavrayamayacağını ve bu dönemde öğrenilen dini konuların ileriki yaşlarda unutulabileceği endişesini taşımaktadırlar.

Okul öncesi dönemde çocuklara verilecek din eğitimi onlara her bilgiyi ezberletmek şeklinde değil de, onların ihtiyaç duyduğu ve gelişim çağlarına uygun olanın verilmesi şeklinde olmalıdır. Okul öncesi dönemi dini gelişimi, kısaca kişinin kutsal ile olan ilişkisini güçlendirmek ve toplum ile olan ilişkisini geliştirmek için anlatıları, uygulamaları, ritüelleri ve sembolleri paylaşan bir topluluk içerisinde gerçekleştirdiği ilerlemeler olarak³⁹ değerlendirirse, bu dönemde verilecek din eğitiminin sınırları belirlenmiş olacaktır. Bu

³⁸ Çınar, *Öğretmenlerine ve Velilerine Göre Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi*, 44-54; Sümeyye Sürmen, *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Din Ve Değerler Eğitimi Hakkındaki Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021, 99-105.

³⁹ Mustafa Köylü-Cemil Oruç, *Çocukluk Dönemi Dini Gelişim* (Ankara: Nobel Yayınları, 2020), 48; Hüseyin Peker, “Okul öncesinde Çocuğun Dini Gelişimi ve Eğitimi”, *Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi* (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1999), 302.

bağlamda çocukta her gelişim döneminin bazı özelliklerinin olduğu, bu gelişim dönemlerini ve her dönemin temel karakterlerini bilmenin din eğitimcileri açısından bir gereklilik olduğunu da belirtmek gerekir. Bu durum özellikle okul öncesi dönemi dini gelişim özellikleri açısından önemlidir.

Her yaş döneminde olduğu gibi, okul öncesi dönemde de Hz. Peygamber'in eğitim metotlarını bilmek, onları uygulamak din eğitiminde olumlu ve etkili sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır.⁴⁰ Hz. Peygamber çocuklara sevgi, şefkat ve ilgi göstermiş, onlarla duygusal iletişim kurmuş, onların güven ve sevgisini kazanmıştır. Nitekim Hz. Peygamber'in küçük çocuklara yönelik din eğitimi vermesine yönelik hadislere bakıldığında, verilen dini bilgilerin ve kazanımların bir ders şeklinde olmadığı, yaşamın içerisinde, olay anında bazen şefkatle söylenen bir söz ile bazen de başı okşanarak öğretildiği görülmektedir.⁴¹ Hz. Peygamber'in gerek çocuklarla iletişimi ve öğretileri gerekse neyi, ne zaman ve nasıl vermesi gerektiğine yönelik uygulamaları eğitimcilere yol gösterir mahiyettedir.

3.2. Din Eğitimi Kapsamında Öğretilebilecek Konular ve Dikkat Edilecek Hususlar

Okul öncesi dönemde öğretmenlerin çocuklara yönelik din eğitimi kapsamında neler öğretilebileceği ve bu eğitim esnasında dikkat edilecek hususlarla ilgili soruya vermiş oldukları cevaplar analiz edilerek aşağıda değerlendirilmiştir.

3.2.1. Çocuklara Din Eğitimi Kapsamında Öğretilebilecek Konular

Elde edilen verilerde okul öncesi dönemde öğretmenlerin bazılarının çocuklara din eğitimi bağlamında daha çok değer eğitimi verilmesi, bazılarının da din ve değer eğitiminin birlikte uygulanması yönünde görüşe sahip oldukları görülmüştür. Zaten değerlerin en büyük kaynağının din olduğu, din ve değerlerin birbirini tamamlayan ayrılmaz bir bütünün parçaları olduğu gözden kaçırılmazsa, öğretmenlerin bu yönde bir düşünceye sahip olması okul

⁴⁰ Suat Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015), 28.

⁴¹ bk. Müslim, "Eşribe", 127; Buhârî, "İsti'zan", 15; Buhârî, "Edeb", 17; Buhârî, "İlim", 18; Buhârî, "Edeb", 112; İbn Mace, Edeb, 24; Ebû Dâvûd, "Edeb", 1; Tirmizî, "Birr", 69.

öncesi dönemde çocuğun din eğitimi açısından oldukça önem arz etmektedir. Konu ile ilgili öğretmenlerin ifadelerinden bazıları şunlardır:

Ö30: *"Bu yaştaki çocuklara din eğitimi deyince öncelikle değer eğitimi aklımıza geliyor. Sevgiyi, saygıyı, yardımlaşmayı, paylaşmayı, büyüklerine saygıyı, küçüklerine sevgiyi, doğru ve dürüst olmayı, adaletli olma gibi değerlerimizi öğretebilirsek din eğitimi de vermişiz demektir. Çünkü dini değerlerin kaynağı dindir."*

Ö18: *"Din ve değer eğitimi çocuklar açısından önemlidir. Bu yaştaki çocuklara Allah ve Peygamberimiz din eğitimi bağlamında anlatılabilir. Allah'ın ve Peygamber'in çocukları çok sevdiği somutlaştırılarak anlatılabilir. Ancak bununla birlikte sevgi, saygı, sorumluluk, adalet gibi temel dini ve ahlaki değerleri; vatan, millet, bayrak gibi milli değerler de birlikte verilmelidir ki, din eğitimi tam verilmiş olsun."*

Ö7: *"Din eğitimi değerler eğitimi ile desteklenirse çok güzel olur diye düşünüyorum. Din eğitiminin ve iman esaslarının ilki olan Allah ve Hz. Peygamberimiz tanıtılmalıdır. Çocukları çok seven bir peygambere sahibiz. Bu bağlamda onun örnekliğinde çocuklara din eğitimi verilebilir. Çocukların da Allah ve Peygamber sevgisi için buna ihtiyaçlarının olduğunu düşünüyorum."*

Ö11: *"Etkili ve kalıcı din eğitimi için evrensel değer dediğimiz sevgi, saygı, adalet, hoşgörü; ahlaki değerler dediğimiz doğruluk, nezaket, vefa; dini değer dediğimiz sabır, şükür, selamlaşma ve milli değer dediğimiz vatan ve millet sevgisi gibi değerlerin tümünün verilmesi gerekir. Bana göre din eğitimi sadece dua ve sure ezberleme olmamalı."*

Ö4: *"Din eğitimi kapsamında çocuklara din ve değerlerimiz öğretilmelidir. Ancak daha önce de zikrettim. Bu çocukların anlayabileceği seviyeye göre olmalı. Allah ve Peygamberi, Onların bizlerden istedikleri sade ve seviyeye uygun verilmelidir."*

Verdikleri cevaplarda da görüldüğü üzere katılımcılar, çocuklara din eğitimi kapsamında öğretilebilecek konular arasında çok detaya girmemekle birlikte, öncelikle Allah ve Peygamber'in çocukların anlayabileceği seviyede anlatılmasını, bunun yanında sevgi, saygı, adalet, hoşgörü, yardımlaşma, paylaşma, sabır gibi ahlaki, dini ve evrensel değerlerin yanında milli değerlerin de öğretilmesini istemektedirler. Öte yandan katılımcıların pek çoğunun da (n=20; %61) din eğitiminin, değer eğitimi ile birlikte verilmesi yönünde görüşe sahip oldukları görülmüştür. Ancak 2 katılımcı (Ö17, Ö29), din eğitiminin

soyut konuları içermesi nedeniyle çocukların anlayamayacağı düşüncesiyle bu konuda olumsuz görüş bildirmişlerdir.

Okul öncesi öğretmenlerinin bazıları da din eğitiminin içeriğinde değer eğitimi dışında başka neler olabileceğine yönelik görüş belirtmişlerdir. Bu öğretmenlerin görüşleri arasında, Hz. Peygamber'in hayatı ve örnek kişiliği (Ö16)), Peygamber kıssası ve örnek davranışları (Ö3), temel ibadet konuları ve ibadetin gayesi (Ö31; Ö15), kısa sure ve hadis öğretimi (Ö11), çocuklara yönelik dua öğretimi (Ö9), kolay şekilde inanç, ibadet ve ahlak öğretimi (Ö7; Ö20), Allah'ın isimleri, sıfatları ve varlığı(Ö30), temel dini bilgiler (Ö6) gibi konular yer almaktadır.

Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda okul öncesi öğretmenlerinin din ve değerler eğitiminin birlikte verilmesi yönünde olumlu görüş bildirmesi, değer eğitimi olmadan din eğitiminin eksik kalacağını,⁴² din eğitiminin değer eğitimi ile desteklenmesi gerektiğini, din eğitiminin içerisinde sevgi eğitimi, siyer öğretimi, temel dini bilgiler, ibadet ve inanç öğretiminin yer almasını gerektiğini,⁴³ çocuklara Allah ve Peygamber sevgisi üzerine yapılacak bir eğitimin din eğitiminin temelini teşkil ettiğini⁴⁴ belirtmesi, çalışmamızın bulgularını destekler mahiyettedir. Bu itibarla okul öncesi din eğitiminin sadece değerler eğitimi bağlamında verilmesinden ziyade belki de çocuğun seviyesine uygun ve doğrudan ya da dolaylı olarak din eğitiminin tüm konularının dâhil edilmesi şeklinde verilmesi çocuğun gelişimi açısından daha büyük katkılar sağlayabilir.

Okul öncesi dönemde gerek çocukta dini duygu ve düşüncenin gelişmesi, değerlerin daha iyi öğretilmesi, gerekse model eksikliğinin giderilmesi adına din eğitiminin verilmesinin olumlu sonuçlar sağlayacağı kanaatindeyiz. Zira okul, genel eğitim alanında olduğu kadar din eğitimi açısından da önemlidir. Her ne kadar din eğitimi ilk olarak ailede başlamış olsa da çocukların sistematik olarak ilk dini bilgileri alacağı/aldığı yer okuldur. Çocukların her

⁴² Sürmen, *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Din ve Değerler Eğitimi Hakkındaki Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma*, 108.

⁴³ Çınar, *Öğretmenlerine ve Velilerine Göre Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi*, 161-168.

⁴⁴ Sümeyra Uzun, *Okul Öncesi Din Eğitiminde Program Geliştirme Süreçlerinde İlke ve Yaklaşımlar*, 67-71.

yaş döneminde farklı dini gelişim özellikleri geliştirdikleri düşünüldüğünde, okul çağında her ne kadar sistematik bir müfredat önerisi olmasa da, yaşam/tecrübe merkezli bir din eğitimi pek tabii mümkündür ve hatta gereklidir. Çünkü çocukların bu dönemdeki temel gereksinimleri başka derslerin içeriği ile telafi edilemez.⁴⁵ Bu nedenle okul öncesi dönemde de din eğitiminin amacına uygun şekilde önemliliği ölçüsünde, pedagojik ilkelere riayet edilerek gerçekleştirilmesi gerekir. Bu durumun genel eğitimi sekteye uğratmayacağı gibi, birçok pedagojik kazanımın elde edilmesine de katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

3.2.2. Okul Öncesi Din Eğitiminde Dikkat Edilecek Hususlar

Eğitimin dayandığı temel ve vazgeçilmez bazı ilkeler vardır. Bu ilkelerin en önemlilerinden biri sevgidir. Sevgi, çocuklara, insanlara, hayvanlara kısaca tüm varlıklara karşı ilgi, şefkat ve merhametle davranmayı gerektirir. Dolayısıyla sevgi, başta anne-baba olmak üzere eğitici konumunda olan insanların temel kişilik özelliği olmalıdır.⁴⁶ Bu bağlamda okul öncesi öğretmenleri, “Okul öncesi dönemde din eğitiminde hangi hususlara dikkat edilmelidir?” şeklindeki soruya en çok sevgi ilkesine riayet edilmesi gerektiğini belirterek cevap vermişlerdir. . Buna ilaveten model olma, çocukların gelişim çağlarına uygun davranma, çocukta olumlu tutum ve davranış geliştirme gibi ilkeleri dile getirdikleri görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların cevaplarından yapılan alıntıların bazıları şöyledir:

Ö13: “En önemlisi çocuğu sevmek, sevgi temelli eğitim yapmak ve konuları yaşına uygun anlatmak...”

Ö6: “Sevgi, gelişim dönemleri ve model olma. Çocuklar büyüklerin aynasıdır. Onlarda ne görmek istersen o şekilde davranmalısın”

Ö16: “...çok fazla şey sayılabilir, ama bana göre bu dönemde en önemli ilke sevgidir. Ayrıca öğrenciyi yani çocuğu tanımak, model olmak, çocukta olumlu davranış değişikliği meydana getirmektir. Zaten eğitim de bu demek değil midir?”

⁴⁵ Köylü-Oruç, *Çocukluk Dönemi Dini Gelişim*, 180.

⁴⁶ Hasan Mahmut Çamdibi, *Din Eğitiminde İnsan ve Hayat* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003), 15; Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı* (İstanbul: Özgür Yayınları, 2019), 213.

Ö17: "Öncelikli husus çocuğun öğretmeninin sevmesidir. Öğretmen de çocuğu iyi tanmalıdır. Böyle olunca her şeyi verebilirsiniz. Sevgi ve tanımak karşılıklıdır. Yani çocuğun sizi sevmesi, sizin de çocuğu sevmeniz, sizin çocuğu tanımanız çocuğun da sizi tanınması önemlidir."

Ö9: "Çocuğun olumlu tutum ve davranış geliştirmesinde pek çok önemli husus vardır. Öncelikle tavır ve davranışlarımızla örnek olmalıyız. Bunun yolu da sevgiden geçer. Çocuklar gördüklerini duyduklarından daha önce yaparlar. Yani onlara iyi model olmalıyız. Onlarda davranış değişikliğinin en güzel yolu budur."

Katılımcıların verdikleri cevaplarda da görüldüğü üzere, okul öncesi din eğitiminde dikkat edilmesi gereken ilkeler konusunda görüş bildiren öğretmenlerin pek çoğu (n=23; %70) sevgi, model olma, öğrenciyi tanıma, gelişim çağlarına dikkat ederek eğitim verme, olumlu tutum ve davranış sergileme gibi hususlara dikkat edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bunun yanında katılımcılar din ve değer eğitimi etkinliklerinin çocuklara sevdirmesi gerektiğini, öğretmenlerin model olarak görülmesine bağlı olarak sınıf içi ve sınıf dışı davranışlarına dikkat etmeleri gerektiğini, çocuklara bilgi aktarımından ziyade davranış kazandırmanın hedeflenmesini, küçük çocukların dikkatlerinin çok hızlı dağılmasına bağlı olarak onların dikkatlerini çekecek, onları sıkımayacak faaliyetlerle eğitim yapılmasını, konuların somutlaştırma ve dolayısıyla hikâyeleştirme yoluyla anlatılmasını da dile getirmişlerdir (Ö1, Ö5, Ö14, Ö28, Ö31, Ö32). Çelebi vd. tarafından yapılan okul öncesi kurumlara devam eden çocuklar üzerine yapılan bir araştırmada da çocukların, verilen din derslerini ve dini konuları sevdiklerini fakat bu sevginin din dersinden ziyade dersin içeriğinde yer alan etkinliklerden kaynaklandığını, din dersinde dini bilgilerin yanı sıra sosyal gelişimlerine destek olacak kavramları da öğrendikleri sonucuna ulaşılmıştır.⁴⁷

Bu noktada çocukların ahlaki ve dini pek çok değeri ve konuyu çoğunlukla rol modeller aracılığıyla öğrendiğini belirtmek gerekir. Model olma, eğitim-öğretimde en fazla zikredilen ilkelerin başında gelir. Buna göre çocuklar sahip olduğu pek çok bilgiyi çevrelerindeki insanları gözlemleyerek öğrenirler. Erken yaşlarda anne-baba, ardından öğretmenler ve iletişime geçilen diğer

⁴⁷ Kübra Çelebi, Merve Şahin, Neslihan Bütün, Suat Kol, "Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Din Dersine Yönelik Görüşleri", *Kastamonu Eğitim Dergisi* 24/5 (2016), 2279-2292.

kişiler bir model olarak çocuğun karakterini şekillendirir.⁴⁸ Unutmamak gerekir ki, çocuklar sadece öğretileni öğrenmekle kalmaz, aynı zamanda öğretildiği tarzda öğrenirler. Din eğitimi de bu şekildedir. Örneğin bir çocuğa sevimsiz ve olumsuz bir şekilde din öğretilirse veya Allah'ın adaleti, merhameti ve ilahi hikmet yönü göz ardı edilerek yalnızca bilgi yüklenirse, çocuk zihninde din, sevimsiz ve olumsuz bir şekilde yer edecektir. Çünkü çocuk sadece anlatılanı değil, gördüğünü de öğrenir. Çocuğun dine karşı ufkunu genişleten, çocukta dini duygu ve düşüncenin gelişmesine öncülük eden en önemli kişi öğretmendir. Bu nedenle din eğitiminin çocuklara öğretilmesinde dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri de temsildir. Doğru bilgi kadar, doğru tutum ve davranış, uygun bir yaklaşım son derece önemlidir.

3.3. Okul Öncesi Çocukların Dini İçerikli Soruları ve Ailelerden Geri Dönütler

Okul öncesi dönemde çocuk belli bir seviyeye gelmiş, dünyayı tanımaya, olayların sebep ve sonuç ilişkilerini görmeye ve anlamaya, eşyanın özelliklerini kavramaya başlamıştır. Bu nedenle bazı şeyleri öğrenmekte, tecrübeler edinmekte ve bu arada yeni durumlar, olaylar ve varlıklarla karşılaşmakta, bunlarla ilgili bir takım şeyleri öğrenmek istemektedir. O kadar bilmeye ve öğrenmeye heveslidir ki, bu sebeple bu döneme “soru çağı” da denilmiştir.⁴⁹ Elbette çocuk, her konuda olduğu gibi dini konularda da bir takım sorular soracaktır. Bu sebeple çocuğun bu merakını iyi değerlendirmek, ona yardımcı olmak ve hayata intibakını sağlamak açısından sorulan sorulara uygun cevaplar vermek anne-baba ve eğitimcilere düşen bir görevdir. Bu bağlamda okul öncesi öğretmenlerine “Çocuklar, din eğitimi ile ilgili ya da dini içerikli sorular soruyorlar mı, soruyorlar ise daha çok hangi konularda soruya muhatap oldunuz, sorulara cevap vermekte zorlanıyor musunuz?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Buna göre katılımcıların pek çoğunun dini içerikli sorularla karşılaştıkları, bazı katılımcıların öğrencilerinin bazı soruları karşısında zorlandıkları görülmektedir.

⁴⁸ Wouter Sanderse, “The Meaning of Role Modeling in Moral and Character Education”, *Journal of Moral Education* 42/1 (2013), 29-30; Yılmaz, *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar, Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim*, 75-76; Müzeyyen Sevinç, *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar 1* (İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2005), 29-30.

⁴⁹ Habil Şentürk, *Eğitim Psikolojisi* (Isparta: Tuğra Matbaası, 1999), 47.

Ö18: “Tabi ki, gelmez mi? Çocuklar her konuda her aklına gelen şeyi soruyorlar. Hiç unutamadığım bir soru ve olayı size anlatayım. Bir çocuğum babasını kaybetti. Bir hafta sonra okula geldi, ‘öğretmenim babamı öldü diyorlar, ölüm ne demek, babam yine gelecek değil mi’ sorusuna muhatap oldum. Ben çocuğa bu konuyu anlatmakta aciz kaldım, anlatamadım. Gelecek desem, bir müddet sonra gelmeyince bana güveni kalmayacak. Bir daha belki bana hiç inanmayacak. Zaman zaman din ile ilgili sorularla karşılaşılıyor. Bazen içinden çıkamadığım sorular oluyor elbette...”

Ö27: “Zaman zaman çocuklardan dini sorular da geliyor. Daha çok aile içinde konuşulan şeyleri merak ediyorlar. Çocuklardan biri ‘iyi olursak cennete, kötü olursak cehenneme mi gideceğiz, ekmekleri çöpe atarsak Allah sevmemiş, Allah nerede’ diye sordu. Ben de ‘siz hepiniz iyisiniz, şimdi bunları düşünmeyin, Allah sizi çok sever’ diyerek cevap verdim. Ama onları ikna edecek bir cevap olmadığını da biliyorum. Soyut konular, açıklaması zor malum.”

Ö6: “Çocukların dini soruları kesinlikle oluyor. Onlar ibadet ve inançla ilgili şeyler sormuyorlar. Genelde ‘Allah nerede? onu göremiyoruz, Allah’ın evi var mı? Allah nerede yaşar?’ gibi sorular ve ölüm, cennet, cehennem, dua gibi duydukları konuları merak edip sorular soruyorlar. Biz de dilimizin döndüğünce, onların anlayabileceği ölçüde sevgi metodunu kullanarak cevap vermeye çalışıyoruz.”

Ö22: “Çocuklar, zaman zaman çok olmasa da dini konularla ilgili sorular soruyorlar. Bir öğrencim annesinin namaz kıldığını, niçin namaz kıldığını sordu. Yine bir öğrencim de oruç konusunu sormuştu.”

Ö12: “Din eğitimiyle ilgi sorular da geliyor elbette. İşte ölünce insan göğe yükselirmiş, kötülük yapanı Allah yakarmış, Allah nerede vb. gibi üst düzey sorular gelebiliyor. Bazı soruları cevaplarını biliyorsunuz ama çocukların seviyesinde açıklamak zor olabiliyor. Genelde bu tür gelebilecek soruların cevaplarını araştırıyorum. Çocukların anlayabileceği şekilde anlatıyorum.”

Katılımcıların yukarıda verilen görüşlerine ve pek çoğunun ifadesine göre, okul öncesi dönemde çocukların din eğitimi/dini konulara yönelik öğretmenlerine değişik konularda sorular sorduğu anlaşılmaktadır.⁵⁰ Soruların genellikle Allah, cennet, cehennem, ölüm, dua, namaz ve oruç gibi çevresinde

⁵⁰ Çınar tarafından yapılan çalışmada da araştırmaya katılan okul öncesi öğretmenlerinin %84,5’inin çalıştığı kurumda çocukların din ile ilgili sorularıyla karşılaştıkları ifade edilmiştir. Bk. Çınar, *Öğretmenlerine ve Velilerine Göre Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi*, 42.

duydukları ya da gördükleri konulardan olduğu anlaşılmaktadır. Bazı katılımcıların sorular karşısında çocukların anlayabileceği şekilde cevap vermekte zorlandıkları, bazılarının sorular karşısında yeterli donanımına sahip olmamaları nedeniyle basit bir şekilde cevaplama yolunu seçtikleri, bazılarının da sorulara hazırlık için araştırma yaptıkları görülmektedir. Konuyla ilgili yapılan bir çalışmada da okul öncesi öğretmenlerinin çocuklardan gelen dini soruların %61,4'ünü kısmen, %32,6'sını tamamen cevapladıkları, %6'sını ise cevaplayamadıkları görülmektedir.⁵¹ Bu durum hem çocukların din eğitimi ihtiyacını ortaya koymakta hem de öğretmenlerin din eğitimi yeterliliklerini ve çocukların din eğitimi ihtiyaçlarının karşılanma durumunu göstermektedir.

Çocukluk çağı, soru sormanın yoğun olduğu, çocuğun çevresinde gördüğü, duyduğu her şeyi sorgulayıp anlamaya çalıştığı bir dönemdir. Dolayısıyla çocuklar çevresinde duyduğu ve gördüğü dini kavram ve ritüeller hakkında soru sorarlar. Bu alandaki sorulara verilecek cevaplar ve sorular karşısındaki tutum çocuğun din eğitimi açısından önemlidir. Şüphesiz çocuk, inanç bakımından dünyaya dindar olarak gelmez, ancak dini duygu ve kabiliyetler bakımından tamamen boş bir durumda da değildir.⁵² Soru sorulan zamanlar öğrenmeye en açık zaman dilimleridir. Bu nedenle sorulan sorular iyi değerlendirilmeli, çocuğun anlayabileceği ölçüde doğru, net ve kısa cevaplar verilmelidir. Ancak bu dönemdeki çocukların sorularının cevapsız bırakılması, yeterli cevabın verilmemesi, geçiştirme cevapların verilmesi ya da Allah, melek, ölüm gibi konular hakkında soru sormanın günah olduğunun söylenmesi gibi durumlar ise çocuğun din eğitimi olumsuz yönde etkileyecektir.⁵³

Gerek katılımcıların ifadelerinde gerekse yapılan çalışmalarda⁵⁴ çocukluk döneminde en yoğun soruların Allah'ın varlığı, neye benzediği, nerede yaşadığı, evinin olup olmadığı gibi konular üzerine yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.

⁵¹ Çınar, *Öğretmenlerine ve Velilerine Göre Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi*, 43.

⁵² Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi* (Ankara: DİB Yayınları, 1983), 209.

⁵³ Hasan Dam, "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, ed. M. Köylü (Ankara: Nobel Yayınları, 2015), 51-70; Eyüp Şimşek, "Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/1 (2004), 207-220.

⁵⁴ Mehmet Akif Kılavuz, "Çocukluk Döneminde Dini Sorular", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/7 (1998); 379-382.

Bu nedenle çocukluk dönemi din eğitiminin esasının sağlıklı bir Allah tasavvurunun kazandırılmasından geçtiğini belirtmek gerekir. Çünkü diğer bütün konular Allah inancı çerçevesinde şekillenir. Dolayısıyla çocuklara doğru ve gerçekçi bir Allah tasavvuru kazandırmadan diğer konulara yönelmek, bu konuda çocuklara bir takım dini eğitim programları uygulamak zaman israfına sebep olacaktır.⁵⁵ Bununla birlikte çocuğun eğitiminde, çocuğun doğasının getirdiği her şeye inanma, sorgulamaksızın kabullenme ve çabuk inanma gibi özellikleri kullanılarak fazla bilgi yüklemek de yanlış sonuçlara neden olabilir. Bu noktada eğitimciye düşen görev, çocukların gelişim çağını göz önünde bulundurarak, basit ancak doğru bilgi ve yöntem ile sade bir dil kullanarak onun tabii dindarlığını bozmadan dini gelişimine yardımcı olmaktır.⁵⁶

“Yükseköğretim Kurulu’nun Okul Öncesi Öğretmenliği Lisans Programı Ders İçerikleri”nde din eğitimine yönelik herhangi bir kazanım bulunmamaktadır.⁵⁷ Dolayısıyla okul öncesi öğretmenlerinin lisans eğitiminde çocuklara yönelik din eğitimi konusunda aldıkları bir eğitimden söz edilemez. Öğretmenlerin din eğitimi konusunda çocuklardan gelen sorulara verdikleri cevaplar ya kendi gayretlerine dayalı araştırmalarla öğrendikleri ya da daha önceki dönemlerde aileden ve çevreden öğrenmiş oldukları bilgilere dayalıdır. Zaten katılımcıların bazılarının dini konularda çocuklardan gelen soruları cevaplamakta zorlandıklarını, bazılarının araştırma yaptığını belirtmesi de bunun göstergesidir. Nitekim yapılan bir araştırmada çocukların öğretmenlere sordukları konuların en çok Allah, cennet, cehennem, ölüm gibi konular olduğu, öğretmenlerin de bu sorular karşısında zorlandıkları tespit edilmiştir.⁵⁸

Okul öncesi öğretmenler, din eğitimi bağlamında çocuklara öğrettikleri dini ve ahlaki değerler konusunda ailelerden olumlu geribildirimler aldıkları-

⁵⁵ Köylü-Oruç, *Çocukluk Dönemi Dini Gelişim*, 57.

⁵⁶ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 75.

⁵⁷ bk. YÖK Okul Öncesi Öğretmenliği Lisans Programı Ders İçerikleri, https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/Okul_Oncesi_Ogretmenligi_Lisans_Programi.pdf (erişim: 24.07.2022).

⁵⁸ Büşra Kara, *Okul Öncesi Dönemi (4-6 Yaş Grubu) Çocukların Din Eğitiminde Görev Alan Eğitimcilerin/Din Görevlilerinin Pedagojik Yeterlilikleri*, Yüksek lisans tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa; 2019, 75-78.

nı da belirtmektedirler. Katılımcılar daha çok değer eğitimi bağlamında sevgi, saygı, yardımlaşma, sorumluluk gibi değerleri öğrettiklerini, bazı katılımcılar da büyük çaplı olmamakla birlikte bazı dini söylemleri ve uygulamaları sınıflarında uyguladıklarını, çocukların da öğrendiklerini evlerinde uyguladıklarını, ailelerin de bunlardan memnuniyet duyduklarını ve onlardan olumlu dönüt aldıklarını ifade etmişlerdir.

Ö6: *“Biz din eğitimi konusunda iman, ibadet ve inançla ilgili bir öğretimde bulunmuyoruz. Biz daha çok değerler bağlamında eğitim yapıyoruz. Bu öğrettiklerimizi de ailelerin de çocukların da uyguladıklarına dair güzel geri dönüşler oluyor.”*

Ö30: *“Bir defasında çocuk camiye sordu. Ben de camiler birlikte namaz kılmak için yapılmış Allah’ın evleridir demiştim. Çok da fazla açıklama yapmamıştım. Çocuklarımdan biri eve gidince babasına ‘haydi camiye gidelim, orası Allah’ın eviymiş, biz de onun evine gidelim’ demiş. Birlikte camiye gitmişler. Ertesi gün babası geldi, çok mutlu olduğunu belirtti, teşekkür etti.”*

Ö18: *“Tabi ki, ailelerden güzel dönütler alıyoruz. Yalan söylemenin çok kötü olduğunu anlatmıştım. Öğrencilerimden biri evde anne-babasını da bu konuda uyarılmış.”*

Ö28: *“Çocuklarımız tertemiz melek gibi. Sevgi, saygı, sorumluluk gibi ne öğretirsen evde uyguluyorlar. Bu konuda ailelerden pek çok geribildirim alıyorum.”*

Yukarıda örnek olarak verilen katılımcıların cevaplarında ve diğer ifadelerde de din ve değer eğitimi dair velilerden herhangi bir olumsuz dönüt almadıkları anlaşılmaktadır. Ancak din eğitimi konusunda iman, ibadet gibi konularda çok fazla bir şey veremedikleri, daha çok değerler eğitimi yönelik konulara ağırlık verdikleri görülmektedir. Öğretilen her konunun çocuklar tarafından öğrenildiği ve uygulandığı da belirtilmektedir. Dolayısıyla çocukların gelişimi bir bütün olarak ele alındığında Allah ve Peygamber sevgisi üzerine inşa edilen bir din eğitimi okul öncesi dönem çocukları için de uygun olacaktır.

Nitekim bu konuda Çelebi tarafından 5-6 yaş çocukları üzerine yapılan araştırmada çocukların verilen din eğitimi dersini sevdikleri, din eğitiminin çocukların dini bilgilerinin yanı sıra sosyal gelişimlerine de destek olduğu

sonucuna varılmıştır.⁵⁹ Yine Erpay tarafından okul öncesi eğitim kurumlarında din eğitiminin nedenselliği üzerine yapılan bir çalışmada da ailelerin, çocukların din eğitimini yeterli düzeyde karşılayamadığı için çocuklarını küçük yaşlarda dini kurum ve kuruluşlara gönderdikleri, dolayısıyla okul öncesi eğitim kurumlarında din eğitimi verilmesinin gerekli olduğu vurgulanmakta, çocuğun dini gelişiminin resmi kurumlar ve uzman kişiler tarafından desteklenmesi de bir nedensellik olarak belirtilmektedir.⁶⁰ Bu itibarla okul öncesi eğitim kurumlarında görev alacak eğitimcilerin din eğitimi alanında da yeterli bilgi ve pedagojik altyapıya sahip kişilerden oluşmasının din eğitimindeki birçok sorunun çözümüne öncülük edebileceği kanaatindeyiz.

3.4. Okul Öncesi Din Eğitiminde İlkeler ve Yöntemler

Okul öncesi eğitimde çocuk merkezli, oyun temelli, akademik bilgi merkezli, bilişsel ve duyuşsal gelişimi önceleyen ilkeler/programlar bulunmaktadır.⁶¹ Katılımcılar, bu ilkeleri dile getirirken okul öncesi dönem din eğitimi

⁵⁹ Çelebi vd., "Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Din Dersine Yönelik Görüşleri", 2279-2290.

⁶⁰ İlyas Erpay, "Gerekçilik İlkesi Temelinde Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 1321-1323.

⁶¹ **Çocuk Merkezli:** Öğrenci merkezli yaklaşım olarak da isimlendirilen söz konusu bu yaklaşım, çocukların yetişkin ve akran desteğiyle, deneyimle ve onlara uygun hazırlanmış çevrede kendi kendilerine öğrenebileceklerini savunmaktadır. Çocuğu merkeze alan okul öncesi dönemi din eğitiminin planlamasında en çok dikkat edilmesi gereken husus, anlatılanlardan çocukların ne anlayacağı konusudur. Bu konuda çocukların yetişkinlerden farklı öğrenme becerilerine sahip oldukları göz ardı edilmemelidir.

Oyun Temelli: MEB Okul Öncesi Eğitim Programının temel özelliklerinden biridir. Buna göre öğrenme sürecinin merkezinde eğitim alacak çocukların ilgi, istek ve ihtiyaçları yer alır. Böylelikle çocukların süreçlerde etkileşimleri, tüm duyularının kullanımı ve öğrenmekten keyif almaları sağlanır.

Akademik Bilgi Merkezli: Eğitimin, bilgi ağırlıklı olarak verilmesini öngören bir yaklaşımdır. Ancak, okul öncesi dönem din eğitiminde akademik dini bilgi veya ezbere dayalı dini bilgi diğer alanlarda olduğu gibi, çocuklar için kolay öğrenilen ve kolay unutulmuş bilgilerdir. Bununla birlikte okul öncesi dönemde bilgi ağırlıklı, ezbere dayalı olarak verilen din eğitiminin uzun vadede çocukların olumlu dini tutum ve davranış geliştirmelerine bir katkı sağlayacağı da düşünülmektedir.

etkinliklerinde kullanılabilir ilke ve yöntemlerin de çocukların gelişim seviyelerini dikkate alan ilke ve yöntemler olması gerektiğini belirtmişlerdir. Yine bazı katılımcıların, okul öncesi din eğitiminde uygulanabilecek etkinliklerinin nasıl olabileceği ile ilgili etkinlik örnekleri sundukları görülmüştür. Bunlarla birlikte oyun, rol oynama, drama, gösterip yaptırma, gezi gözlem, proje çalışmaları, eşleştirme kartları, bilmeceler, hikâyeler, videolar gibi yöntemlerin de öğretmenler tarafından din eğitimi etkinliklerinde kullanılması önerilmiştir. Katılımcıların konu ile ilgili görüşlerinden bazıları şunlardır:

Ö14: “Öğretmen merkezli değil, çocuğun gelişimine uygun tamamen çocuk merkezli olmalı, zaten programımız bu şekilde ilerliyor. Okul öncesi dönemde amacımız sadece belli alanlarda beceriler kazandırmak olmamalı, bütün gelişim alanları eşit şekilde desteklenmelidir. Bunlar drama, rol oynama, gezi gözlem gibi değişik yöntemlerle de desteklenmeli. Amacımız çocuğa her şeyi öğretmek değil, az ama öz bilgilerle çocuğa öğrenmeyi öğretmek gerekir.”

Ö17: “Okul öncesi dönem “oyun” dönemidir. Bu nedenle eğitimi oyunla, drama ile gösterip yaptırma, gezi gözlem gibi yöntemlerle yaptırmalıyız. Okul öncesi öğretim müfredatı çocuğun eğitimine uygundur. Dolayısıyla müfredattaki diğer kazanımlar hangi yol ve yöntemle veriliyorsa, din eğitimi de aynı yöntemle verilebilir. Önemli gün ve geceler, bayramlar, Peygamberimiz 'in doğumu gibi önemli günler etkinliklerle öğretilir, hikâyeye bağlı bir anlatımla konular anlatılabilir. Mesela gezi gözlem yoluyla çocuklar camiye götürülebilir. Cami tanıtılabilir.”

Ö9: “Çocuğun gelişim dönemi ve psikolojik yapısı dikkate alınarak bilgi aktarılabilir. Ancak bu çocuklar akademik bilgi aktaracağımız yetişkin değillerdir. Eğer din eğitimi verilecekse amacımız çocukta dini kültürün oluşturulması olmalıdır. Çocukların merak çağı özelliğinden de yararlanılmalıdır. Buna göre ve çocukların gelişimine

---

Duygu ve Duyuşsal Beceri Temelli: Çocuğun duygularının merkeze alındığı ya da duygularının ön plana alındığı bir yaklaşımdır. Eğitimde çocuğun duygularına odaklanmak, eğitimde verimlilik için oldukça önemli bir yöntemdir. Musa Bardak, “Oyun Temelli Öğrenme”, *Erken Çocukluk Döneminde Öğrenme Yaklaşımları* (İstanbul: Efe Akademi Yayınları, 2008), 207-230. Ayrıca bk. Yılmaz, *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar, Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim*, 86; Sevinç, *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*, 79-80.

ve psikolojisine göre bir program oluşturulmalı, kazanımlar müfredatın içerisine konulmalıdır.

Ö25: “İyi bir okul öncesi din eğitimi programının temel özelliği çocuk merkezli olmasıdır. Yine çocukların duygusal yönü ve oyun çağında oldukları da gözden kaçırılmamalıdır. Bu program çocukların ilgi ve ihtiyaçları göz önüne alınarak yapılmalıdır. Ayrıca uygulanacak din eğitimi programı çocukların bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor becerilerine hitap edecek, bireysel farklılıklarına cevap verebilecek ölçüde olacaktır. Çünkü her çocuğun öğrenme seviyesi farklıdır.”

Ö4: “Ben okul öncesi eğitimde bilgi merkezli eğitimi kesinlikle öncelemiyorum. Bana göre çocukların duyuşsal gelişimleri desteklenmelidir. Çünkü çocuklar öğrendikleri çoğu şeyi duygularıyla öğreniyor. Önemli olan onların hafızalarında olumlu izler bırakmak. Bu nedenle din eğitiminde de çocukların olumlu duygular hissetmesi ve olumlu duygular içinde olması gerekiyor.”

Yukarıda verilen cevaplara ve diğer katılımcıların ifadelerine bakıldığında, yaygın kanaatin okul öncesi din eğitiminde akademik bilgi temelli eğitimden ziyade çocuğun gelişimine uygun çocuk merkezli, oyun merkezli ve duyuşsal temelli bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiği yönündedir. Katılımcılar oyunla çocukların kendilerini çok güzel ifade edebildiklerini, akran iletişimini ve sosyal öğrenmeyi artırdığını, oyunun yetişkinlerin çocuğu tanıma ve anlaması için büyük bir fırsat olduğunu ifade etmelerine rağmen, din eğitimi ile oyunun nasıl birleştirileceği konusunda herhangi bir açıklama yapmadıkları gibi her hangi bir yöntem önerisi de sunmamışlardır.

Bu konuda fikir beyan eden 2 katılımcı ise, kazanımların çocuğun ruh ve duyu dünyasına hitap etmesi gerektiğini (Ö7, Ö30) dile getirmişlerdir. Bu noktada çocuğa yönelik bir din eğitimi verilecekse, bunun öncelikli hedefinin çocuğun duygularına hitap etmek olması gerektiğini belirtmek gerekir. Zira yetişkinler daha çok akılları ile inanırken, çocuklar duyguları ile hareket ederler. Çünkü din duygudur ve dini yaşamak da büyük ölçüde dini duyguların yaşanmasıdır. Diğer bir ifadeyle, bireyin kazandığı dini bilginin davranışa

dönüşebilmesi ve bu davranışı içselleştirebilmesi için ön koşul din duygusunun ortaya çıkarılması ve eğitilmesidir.⁶²

Dünyada yaygın kullanılan okul öncesi din eğitimi yaklaşımlarına bakılacak olursa, din eğitiminin çocuğun bütün benliğine hitap etmek, çocuklara oyunla, şiirle, sanatla, kutsal hikâyelerle din dilini aktarmak amaçları üzerine temellendirildiği görülecektir. Bizim çalışmamızda da, bu görüşü destekleyen ifadeler yer almaktadır. Bunun yanında insanın doğasında çocukluktan itibaren var olan bazı duygular/özellikler vardır. Mesela, sağlıklı bir şekilde beslenmesi gereken merak duygusu bunlardan biridir. Bazı katılımcılar tarafından bu özellikler, din eğitimi ekseninde bir arada düşünülmüş ve çocuğun merak duygusunun beslenmesini söylemişlerdir (Ö4, Ö26, Ö29).

Bunun yanında bazı katılımcılar, çocukların bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor alanlarına da katkı sağlayacak ve bireysel farklılıkları da dikkate alacak şekilde bir program hazırlanmasını ifade etmektedirler. Bununla birlikte bazı katılımcılar ise ezbere dayalı, bilgi ağırlıklı olarak verilen erken çocukluk dönemi din eğitiminin uzun vadede unutulacağını, dolayısıyla çocukların olumlu dini tutum ve davranışlarının geliştirilmesine bir katkı sağlamayacağını belirtmektedirler (Ö1, Ö15, Ö20).

Bu görüşü destekler mahiyette akademik bilgi merkezli ya da oyun temelli okul öncesi eğitim programlarının çocukların bilişsel, duyuşsal ve sosyal gelişimleri üzerinde uzun vadeli etkilerini araştıran boylamsal araştırmalar mevcuttur. Bu bağlamda Carlsson-Paige, Mc Laughlin ve Almon tarafından yapılan bir araştırmaya göre, akademi odaklı okul öncesi eğitiminin, kısa vadede çocukların akademik testlerden yüksek puan almalarını sağlamasına rağmen, bu kazanımların birkaç yıl (1-3) içerisinde kaybolup gittiğini ortaya koymaktadır.⁶³ Ülkemizde ise, okul öncesi/erken çocukluk dönemi din eğitiminde akademik ya da oyun temelli öğretim yöntemlerinin uzun vadeli etkisi

---

⁶² Çınar, *Öğretmenlerine ve Velilerine Göre Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi*, 194; Oruç, "Okul Öncesi Dönemde Dini Duygunun Kökenleri ve Gelişimi" 83-85.

⁶³ bk. Nancy Carlsson-Paige, GERALYN BYWATER McLAUGHLIN- JOAN WOLFSHEIMER ALMON, *Reading Instruction in Kindergarten: Little to Gain and Much to Lose* (Published online by the Alliance for Childhood, 2015), 1-12.

konusunda yapılmış bir çalışma henüz mevcut değildir. Bu nedenle, bu konu hakkında yapılacak çalışmalara ve sonuçlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

3.5. Okul Öncesi Öğretmenlerin Din Eğitimine Dair Önerileri

Okul öncesi alanla ilgili yapılacak olan herhangi bir faaliyet bir hakkında en önemli görüş kuşkusuz bu alanda görev yapan ve bu alanı en iyi tanıyan öğretmenlere ait olacaktır. Bu nedenle okul öncesi öğretmenlere yönelttiğimiz “Okul öncesi din eğitimi için ne tür önerileriniz vardır?” şeklindeki soruyla okul öncesi din eğitimi hakkında öğretmenlerin önerileri tespit edilme yoluna gidilmiş ve katılımcılardan değişik öneriler gelmiştir. Bu konuda bazı katılımcıların görüşleri aşağıdadır.

Ö1: *“Okul öncesi öğretmenlerimiz bu alanda biraz eksik olabilirler. Bu nedenle üniversitelerden alanında uzman, çocuk psikolojisini ve seviyesini bilen kişiler din ve değer konusunda, çocukların çokça sordukları konular hakkında eğitim/seminer verebilir.”*

Ö12: *“Din eğitimi ve dini değerlerin müfredatımızın içerisinde yer alması uygun olacaktır. Diğer konu alanları gibi bu konu alanı da çocuklara öğretilmelidir.”*

Ö18: *“Okul öncesi öğretmenliği bölümlerine din eğitimi konuları da eklenmeli, böylece biz de mezun olurken bu konularda da yeterli oluruz.”*

Ö27: *“Bu konularda biraz yetersiz kaldığıma inanıyorum. Bu konuda seminer tarzı eğitimlerle desteklenmeliyiz.”*

Ö32: *“Hassas olmakla birlikte bu dönemde din eğitimi verilmeli ve eğiticiler de eğitilmelidir.”*

Yukarıda görüşleri verilen ve diğer bazı katılımcıların ifadelerinde, okul öncesi dönemde din eğitiminin diğer öğrenim alanları gibi müfredatın içinde yer alması, çocuğun seviyesini dikkate alarak uygun yöntemle okul öncesinde din eğitiminin verilmesi gerektiği, okul öncesi öğretmenliği bölümlerine din eğitimi konularının da eklenmesi, bununla birlikte kendilerinin bu konuda eksikliklerinin olduğu, bu nedenle seminer mahiyetinde kendilerine alanında uzman kişilerden eğitim verilmesi gibi konularda önerilerinin olduğu görülmektedir. Ancak bu dönemdeki çocuklara din eğitimi verilmesinin değişik sebeplerle uygun olmayacağını dile getiren bazı katılımcılar da (Ö2, Ö8, Ö15,

Ö17, Ö33) soyut konuları içermesi ve çocukların gelişim çağına uygun olmayacağı düşüncesiyle bu konuda herhangi bir öneri sunmamışlardır.

Katılımcılardan biri ise (Ö31) bu yaşta çocuklara Kur'an öğretmenin, sure ezberletmenin uygun olmayacağını belirtmiştir. Ne var ki, ülkemizde din eğitimi denilince bazı kişi ve kurumların aklına ilk olarak elifba öğretimi, sure/dua ezberletme, Kur'an okutma/öğretme gibi eğitimler gelmektedir. Oysa din eğitimi bu zikredilenlerle birlikte, iman, ibadet, ahlak, siyer, dini değer gibi pek çok unsuru içerisinde barındıran, bireyde dini duygu ve düşüncenin ortaya çıkmasına ve şekillenmesine, iyi kişilik ve karakter yapısına sahip olmasına katkı sağlayan bir eğitimidir. Çocuğun gelişim çağlarını bilerek ve çocuğu merkeze alarak, uzman kişiler tarafından verilen sevgiye dayalı bir din eğitimi, çocuğun gelişimi ve kişiliğinin olumlu manada şekillenmesi açısından oldukça önem arz etmektedir.

Sonuç

Okul öncesi dönemde çocuklara yönelik din eğitimi hakkında okul öncesi öğretmenlerinin görüşlerini tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmada; çocuğun hayatında oldukça önemli bir yere sahip olan okul öncesi öğretmenlerinin din eğitiminin önemi, okul öncesi dönemde verilip verilmemesi, verilecekse nasıl verileceği, nelere dikkat edilmesi gerektiğine yönelik görüş ve önerileri ele alınmaktadır.

Görüşmeye katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğunun, çocukların bütün yönlerinin gelişebilmesi için eğitim-öğretimde yaşanabilecek bazı zorluklarla birlikte, okul öncesi dönemde çocuklara yönelik bir din eğitiminin gerekli olduğu görüşünde ve bu konuda olumlu tutum içinde oldukları görülmüştür. Ancak az da olsa olumlu görüş bildiren katılımcılardan bazılarının çocuğun gelişimi açısından okul öncesi dönemin somut ve hassas bir dönem olması nedeniyle seviyelerine uygun olmayacağı ve soyut konuları anlamakta zorlanabilecekleri nedeniyle temkinli yaklaşıtları, dört katılımcının da din eğitiminin soyut konuları içermesi, okul öncesi çocukların seviyesine uygun olmaması, anlatılanlardan çocukların korkup etkilenebilmesi gibi endişelerle bu dönemde din eğitimi uygun bulmadıkları ortaya çıkmıştır.

Okul öncesi dönemde çocuğa verilecek din eğitimin muhtemel sonuçları konusunda ise, katılımcıların yine büyük çoğunluğunun bu dönemde verile-

cek din eğitiminin çocukların karakterlerinin şekillenmesinde ve zihinsel, duygusal, ahlaki gelişimlerinde oldukça faydalı olacağını belirttikleri görülmüştür. Ancak bu eğitimin faydalı ve kalıcı olabilmesi için de çocuk merkezli, çocuğun gelişim seviyesi dikkate alınarak, uygun yöntemlerle ve sevgiye dayalı bir eğitimle verilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir.

Çocukluk dönemi, aynı zamanda “soru çağı” olarak da bilinmektedir. Dolayısıyla çocuklar çevresinde gördükleri, duydukları dini konuları/kavramları merak edip öğretmenlerine sordukları görülmüştür. Bu bağlamda okul öncesi çocukların öğretmenlerine en çok sorduğu sorular arasında Allah, cennet, cehennem, ölüm, namaz, dua ve oruç konuları olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların pek çoğunun bu tür sorularla karşılaştıkları, sorular karşısında bazı öğretmenlerin çocukların seviyesine uygun sevgi temelli cevap verdikleri, bazılarının gelen/gelebilecek dini konularda ilgili sorular için araştırma yaptığı/araştırma yaparak cevap verdiği, bazılarının da yetersiz kalması nedeniyle geçiştirme cevaplar verdikleri ortaya çıkmıştır. Bu noktada çocukların sordukları soruların hassasiyetle cevaplanmasının veya cevapsız bırakılmamasının çocukta oluşacak din algısı açısından önem arz ettiğini belirtmek gerekir. Bununla birlikte okul öncesi bölümü lisans eğitimi müfredatında din eğitime yönelik bir ders bulunmamaktadır. Dolayısıyla çocukların en yoğun soru sorduğu “soru çağı” olarak bilinen dönemde, sordukları dini sorulara yetersiz, eksik veya yanlış cevaplar almaları, onların dini gelişimleri açısından büyük bir eksiklik olarak ortada durmaktadır. Bunun farkında olan katılımcılar ise, bu alandaki eksikliklerini giderebilmek için uzman kişilerden seminer tarzında eğitim almayı istemektedirler.

Katılımcıların din ve değer eğitimi ayrımını çok fazla yapamadıkları/yapmadıkları, bu nedenle din ve değer eğitiminin birlikte verilmesini istedikleri görülmüştür. Din ve değer ile ilgili öğretilenlerin çocuklar tarafından evde uygulandığı ve ailelerden olumlu dönütler aldıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcılar, okul öncesi dönemde bir din eğitimi uygulanacaksa bunun akademik bilgi merkezli olmasından ziyade çocuk merkezli, oyun temelli, çocuğun duyuşsal gelişimi önceleyen ilkelere göre programların hazırlanmasını, bunun oyun, rol oynama, drama, gösterip yaptırma, gezi gözlem, proje çalışmaları, eşleştirme kartları, bilmeceler, hikâyeler, videolar gibi yöntemlerle

de desteklenmesi gerektiğini önermişlerdir. Bunun yanında katılımcıların çoğunluğu çocukların yaşına ve seviyesine uygun olarak okul öncesi dönemde din eğitimi verilmesini, bu nedenle okul öncesi dönemde din eğitiminin diğer öğrenim alanları gibi müfredatın içinde yer almasını, okul öncesi öğretmenliği bölümlerine din eğitimi dersinin de eklenmesini önermektedirler. Çalışmamız bağlamında elde edilen sonuçlara göre aşağıdaki öneriler sunulabilir.

1. Okul öncesi dönemde din eğitimine dair tereddüt yaşayan öğretmen, aile, kurum ve kuruluşların olduğu bilinen bir gerçektir. Tüm bunların tereddütlerini giderecek yönde çalışmalar yapılabilir.

2. Çocuklar bu dönemde her alandan soru sorabileceği gibi din eğitimi alanından da çokça sorular sorabilmektedir. Meraklarından ileri gelen soru sorma ihtiyacı aslında onların anlam arayışının basamaklarıdır. Bu nedenle çocuğun merak duyduğu konularda merakının giderilmesi, sağlıklı ve tam cevabın verilmesi çocuğun dini gelişimi açısından oldukça önemlidir. Dolayısıyla okul öncesi öğretmenliği müfredatına din eğitimi dersi konularak öğretmenlerin bu konuda da etkili ve yeterli cevaplar vermesi sağlanabilir. Mevcut okul öncesi öğretmenliği yapmakta olan eğitimcilerin de bu alandaki eksikliklerini giderici alanında uzman kişiler tarafından seminer tarzı eğitimler verilerek bu alanda var olan boşluk doldurulabilir.

3. Eğitimi etkili ve kalıcı kılan kullanılan materyal ve yöntemlerdir. Bu nedenle alanında uzman kişiler tarafından din eğitimi için okul öncesi döneme uygun kaliteli materyaller oluşturulabilir, farklı öğretim yöntem ve teknikleri din eğitimine uyarlanabilir.

4. Okul öncesi dönemde resmi olarak din eğitiminin olmamasını, çocuklar için büyük bir eksiklik olarak düşünenler olduğu görülmektedir. Bu nedenle din eğitimini okul öncesi dönemde ayrı bir alan olarak değerlendirmek yerine, diğer kazanımlar arasında bütünleşik olarak verilebilir. Bu konuda ilk olarak uzman kişiler tarafından hazırlanan eğitim programı pilot okullarda uygulanarak, eksikler giderilme yoluna gidilebilir.

5. Yaptığımız çalışma ile okul öncesi dönemde din eğitimine yönelik yeterli çalışmanın olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle din eğitimi konusunda velilerin ve öğrencilerin de dahil edileceği, daha geniş bir örneklem grubu ile daha fazla alan çalışmasının yapılmasına ihtiyaç vardır.

Kaynakça

- Aktın, Kibar - Karakaya, Melek - Türk, Zeynep - Aslan, Yeşim. "Okul Öncesi Dönemde Farklı Kültürlerin Öğretimine Yönelik Uygulamalı Bir Çalışma". *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 4 (2015), 258 - 277.
- Akto, Semra - Akto, Akif. "Okul Öncesi Öğretmenlerin Din Eğitimi Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi (Nitel Bir Araştırma)". *e-Şarkiyat İlmî Araştırmaları Dergisi* 9/2 (2017): 1096-1121.
- Ay, Mehmet Emin. "Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi", *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu II* (Ankara: DİB Yayınları, 2013), 567-579.
- Aybey, Salih. "4-6 Yaş Grubu Kur'an Kurslarının Eğitim-Öğretim Faaliyetleri ve Problemleri (Zonguldak İli Örneği)", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/2 (2019), 207-240.
- Bardak, Musa. "Oyun Temelli Öğrenme", *Erken Çocukluk Döneminde Öğrenme Yaklaşımları*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları. 2008.
- Batar, Yusuf. Türkiye'de Din Eğitimi ve Toplumsal Beklentiler -Konya Örneği-. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 4 (2012), 121-153.
- Carlsson, Nancy - Paige, Geralyn Bywater McLaughlin - Joan Wolfsheimer Almon, *Reading Instruction in Kindergarten: Little to Gain and Much to Lose*. Published online by the Alliance for Childhood, 2015.
- Cebeci, Suat. *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- Cihandide, Zeynep Nezahat. *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 2014.
- Çakmak, Ebru Kılıç vd., *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 2012.

- Çamdibi, Hasan Mahmut. *Din Eğitiminde İnsan ve Hayat*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003.
- Celebi, Kübra- Merve Şahin, Neslihan Bütün, Suat Kol, "Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Din Dersine Yönelik Görüşleri". *Kastamonu Eğitim Dergisi* 24/5 (2016), 2279-2292.
- Çınar, Fatih. *Öğretmenlerine ve Velilerine Göre Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2016.
- Çoban, Ahmet -Ömer Ergenekon, "Okul Öncesi Eğitiminin Amaçlarına İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri". *Al-Farabi International Journal on Social Sciences* 6/2 (2021), 1-18.
- Dam, Hasan. "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. Ed. M. Köylü. Ankara: Nobel Yayınları, 2015.
- Dinç, Berrin. "Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitiminin Yeri ve Önemi". *Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayını, 2012.
- Dodurgalı, Abdurrahman. *Ailede çocuğun Din Eğitimi*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1998.
- Ercan, İlyas. "Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi: Erken Dönem Din Eğitimine İlişkin Ebeveyn Görüşleri". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (2020), 179-215.
- Ercan, İlyas. "Gerekircilik İlkesi Temelinde Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 1321-1323.
- Gözütok, Şakir. "Çocukta Dini ve Ahlaki Duyguların Eğitimi". *KTÜ İlahiyat Fakültesi, Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu*. Rize: 2005.
- Hökelekli, Hayati. *Ailede Okulda Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.
- Kara, Büşra. *Okul Öncesi Dönemi (4-6 Yaş Grubu) Çocukların Din Eğitiminde Görev Alan Eğitimcilerin/Din Görevlilerinin Pedagojik Yeterlilikleri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008.
- Karasu, Teceli. "Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi: Muş İli Örneği". *İlahiyat tetkikleri dergisi* 51 (2019), 479-500.
- Kılavuz, Mehmet Akif. "Çocukluk Döneminde Dini Sorular". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/7 (1998), 379-382.
- Kızılabdullah, Yıldız - Yürük, Tuğrul. "Din Eğitimi ve Öğretimin Temelleri". *Din Eğitimi*. Ed. M. Köylü-N. Altaş. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- Koç, Ahmet. "Okul Öncesi Dönemde Ailede Çocuğun Din Eğitimi". *Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2010.
- Konuk, Yurdağül. *Okulöncesi Çocuklarda Dini Duygu'nun Gelişimi ve Eğitimi*. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- Korkmaz, Mehmet. *4-6 Yaş Kur'an Kurslarında Din Eğitimi*. Kayseri, Kimlik Yayınları, 2019.
- Köylü, Mustafa - Oruç, Cemil. *Çocukluk Dönemi Dini Gelişim*. Ankara: Nobel Yayınları, 2020.
- Köylü, Mustafa. "Çocukluk Dönemi Ahlak Gelişimi". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 12 (2003), 69-87;
- Lune, Howard -Bruce L. Berg, *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. California: Pearson Education, 2017.
- Oktay, Ayla. "Okul öncesi Dönem (3-6 Yaş)" *Ana-baba Okulu*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004.
- Oruç, Cemil. "Erken Çocukluk Dönemi Din Eğitimi: Teorik Çerçeve, Yaklaşımlar ve Uygulama Örnekleri". *Yeni Türkiye* 58 (2014), 621-635.
- Oruç, Cemil. "Okul Öncesi Dönemde Dini Duygunun Kökenleri ve Gelişimi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10/3 (2010), 74-96.
- Öcal, Mustafa. "Okulöncesi ve İlköğretim Çağı Çocuklarının Allah Tasavvurları Üzerine Bir Araştırma". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2004), 59-80.

- Önder, Mustafa. "Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Aile Eğitimi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1 (2011), 377-386.
- Önder, Mustafa. "Türkiye'de Okul Öncesi Din Eğitiminin Temel Taşı: Prof. Dr. Beyza Bilgin", *Dini Araştırmalar*. 23/58 (2020), 127-150.
- Öntaş, Turgay. "İdeolojinin Kültürel Yorumu Olarak Değerler ve Bir Değerler İdeolojisi Olarak Muhafazakârlık". *Değerler Eğitimi Dergisi* 14/31 (2016), 159-185.
- Özeri, Zeynep Nezahat. *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*. İstanbul: DEM Yayınları, 2004.
- Peker, Hüseyin. "Okul öncesinde Çocuğun Dini Gelişimi ve Eğitimi". *Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*. Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1999.
- Piaget, Jean. *The Principles of Genetic Epistemology*. New York: Roudedge & Kengan Paul Ltd., 2002.
- Robinson, Maria. *Child Development From Birth to Eight-A Journey Through The Early Years*. New York: Open Universtiy Press, 2008.
- Sağlam, İsmail. "Okul Öncesi Dönem ve Din Eğitimi". *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu II*. Ankara: DİB Yayınları, 2013.
- Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Ankara: TDV Yayınları, 1991.
- Sevinç, Müzeyyen. *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar 1*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2005.
- Sürmen, Sümeyye. *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Din ve Değerler Eğitimi Hakkındaki Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa: 2021.
- Swith, Jeffrey Trawick. *Erken Çocukluk Döneminde Gelişim- Çok Kültürlü Bir bakış Açısı*. Çev. Berrin Akman. Ankara: Nobel Yayınları, 2014.
- Şentürk, Habil. *Eğitim Psikolojisi*. Isparta: Tuğra Matbaası, 1999.
- Şimşek, Eyüp. "Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/1 (2004), 207-220.

- Tavukçuoğlu, Mustafa. "Okulöncesi Çocuğunun Eğitiminde Din Duygusu ve Din Eğitimi". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (2002), 51-63.
- Wouter Sanderse, "The Meaning of Role Modeling in Moral and Character Education". *Journal of Moral Education* 42/1 (2013), 19-30.
- Yavuz, Kerim. *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*. Ankara: DİB Yayınları, 1983.
- Yavuzer, Haluk. *Bedensel, Zihinsel ve Sosyal Gelişimiyle Çocuğumuzun İlk 6 Yılı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001.
- Yazıcıbaşı, Muhammed Ali. "Çocukluk Döneminde Din ve Din Eğitiminin Çocuklara Kazandırdıkları". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2017), 309-326.
- Yılmaz, Nadide. *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar. Türkiye'de Okul Öncesi Eğitim*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2003.
- Yiğit, Ayşegül. "Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi". *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2006), 179-203.
- Yörükoğlu, Atalay. *Çocuk Ruh Sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2019.

Ek 1: Okul Öncesi Öğretmenleri Görüşme Formu Bilgileri

No	İl/İlçe	Cinsiyet	Görev Süresi	Kod
1	Zonguldak	Kadın	9	Ö1
2	Zonguldak	Kadın	6	Ö2
3	Zonguldak	Kadın	11	Ö3
4	Zonguldak	Kadın	7	Ö4
5	Zonguldak	Kadın	9	Ö5
6	Zonguldak	Kadın	10	Ö6
7	Zonguldak	Erkek	5	Ö7
8	Zonguldak	Kadın	7	Ö8

9	Zonguldak	Kadın	7	Ö9
10	Zonguldak	Kadın	10	Ö10
11	Zonguldak	Kadın	6	Ö11
12	Zonguldak	Kadın	8	Ö12
13	Zonguldak	Kadın	4	Ö13
14	Zonguldak	Kadın	6	Ö14
15	Zonguldak	Kadın	8	Ö15
16	Zonguldak	Kadın	5	Ö16
17	Çaycuma	Kadın	3	Ö17
18	Çaycuma	Kadın	7	Ö18
19	Çaycuma	Kadın	6	Ö19
20	Çaycuma	Kadın	9	Ö20
21	Çaycuma	Kadın	11	Ö21
22	Çaycuma	Kadın	8	Ö22
23	Ereğli	Kadın	12	Ö23
24	Ereğli	Kadın	7	Ö24
25	Ereğli	Kadın	7	Ö25
26	Ereğli	Kadın	11	Ö26
27	Ereğli	Kadın	6	Ö27
28	Ereğli	Kadın	8	Ö28
29	Ereğli	Kadın	9	Ö29
30	Ereğli	Kadın	11	Ö30
31	Ereğli	Kadın	7	Ö31
32	Ereğli	Kadın	10	Ö32
33	Ereğli	Kadın	8	Ö33